...çara-
samhita

पराशरसंहिता

महर्षिश्रीपराशरविरचिता।

व्रजभूषणदास और कम्पनी

चांदनी चौक के उत्तर नई सड़क

बनारस।

Benares:

PRINTED AT THE BENARES PRINTING PRESS

BY CHHANNULAL.

1877.

॥ पराशरसंहिता ॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥

अथातो हिमशैलाग्रे देवदारुवनालये ।
व्यासमेकाग्रमासीनमपृच्छन्नृषयः पुरा ॥ १ ॥
मानुषाणां हितं धर्मं वर्तमाने कलौ युगे ।
शौचाचारं यथावच्च वद सत्यवतीसुत ! ॥ २ ॥
तच्छ्रुत्वा ऋषिवाक्यं तु सशिष्याग्न्यर्कसन्निभः ।
प्रत्युवाच महातेजाः श्रुतिस्मृतिविशारदः ॥ ३ ॥
न चाहं सर्वतत्त्वज्ञः कथं धर्मं वदाम्यहम् ।
अस्मत् पितैव प्रष्टव्य इति व्यासः सुतोऽवदत् ॥ ४ ॥
ततस्ते ऋषयः सर्वे धर्मतत्त्वार्थकाङ्क्षिणः ।
ऋषिं व्यासं पुरस्कृत्य गता बदरिकाश्रमे ॥ ५ ॥
नानावृक्षसमाकीर्णं फलपुष्पोपशोभितम् ।
नदीप्रस्रवणाकीर्णं पुण्यतीर्थैरलङ्कृतम् ॥ ६ ॥
मृगपक्षिगणाकीर्णं च देवतायतनावृतम् ।
यक्षगन्धर्वसिद्धैश्च नृत्यगीतसमाकुलम् ॥ ७ ॥
तस्मिन्नृषिसभामध्ये शक्तिपुत्रं पराशरम् ।
सुखासीनं महात्मानं मुनिमुख्यगणावृतम् ॥ ८ ॥
कृताञ्जलिपुटो भूत्वा व्यासस्तु ऋषिभिः सह ।
प्रदक्षिणाभिवादैश्च स्तुतिभिः समपूजयत् ॥ ९ ॥
अथ सन्तुष्टमनसः पराशरमहामुनिः ।

॥ पराशरसंहिता ॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥

अथातो हिमशैलाग्रे देवदारुवनालये ।
व्यासमेकाग्रमासीनमपृच्छन्नृषयः पुरा ॥ १ ॥
मानुषाणां हितं धर्मं वर्तमाने कलौ युगे ।
शौचाचारं यथावच्च वद सत्यवतीसुत ! ॥ २ ॥
तच्छ्रुत्वा ऋषिवाक्यं तु सशिष्योऽग्न्यर्कसन्निभः ।
प्रत्युवाच महातेजाः श्रुतिस्मृतिविशारदः ॥ ३ ॥
न चाहं सर्वतत्त्वज्ञः कथं धर्मं वदाम्यहम् ।
अस्मत् पितैव प्रष्टव्य इति व्यासः सुतोऽवदत् ॥ ४ ॥
ततस्ते ऋषयः सर्वे धर्मतत्त्वार्थकाङ्क्षिणः ।
ऋषिं व्यासं पुरस्कृत्य गता बदरिकाश्रमे ॥ ५ ॥
नानावृक्षसमाकीर्णं फलपुष्पोपशोभितम् ।
नदीप्रस्रवणाकीर्णं पुण्यतीर्थैरलङ्कृतम् ॥ ६ ॥
मृगपक्षिगणाकीर्णं देवतायतनावृतम् ।
यक्षगन्धर्वसिद्धैश्च नृत्यगीतसमाकुलम् ॥ ७ ॥
तस्मिन्नृषिसभामध्ये शक्तिपुत्रं पराशरम् ।
सुखासीनं महात्मानं मुनिमुख्यगणावृतम् ॥ ८ ॥
कृताञ्जलिपुटो भूत्वा व्यासस्तु ऋषिभिः सह ।
प्रदक्षिणाभिवादैश्च स्तुतिभिः समपूजयत् ॥ ९ ॥
अथ सन्तुष्टमनसः पराशरमहामुनिः ।

आह सुस्वागतं ब्रूहीत्यासीनो मुनिपुङ्गवः ॥ १० ॥
व्यासः सुस्वागतं ये च ऋषयश्च समन्ततः ।
कुशलं कुशलेत्युक्त्वा व्यासः पृच्छत्यतः परम् ॥ ११ ॥
यदि जानासि मे भक्तिं स्नेहाद्वा भक्तवत्सल ! ।
धर्मं कथय मे तात ! अनुग्राह्यो ह्यहं तव ॥ १२ ॥
श्रुता मे मानवा धर्मा वाशिष्ठाः काश्यपास्तथा ।
गार्गेया गौतमाश्चैव तथा चौशनसाः स्मृताः ॥ १३ ॥
अत्रेर्विष्णोश्च साम्वर्ता दाक्षा आङ्गिरसास्तथा ।
शातातपाश्च हारीता याज्ञवल्क्यकृताश्च ये ॥ १४ ॥
कात्यायनकृताश्चैव प्राचेतसकृताश्च ये ।
आपस्तम्बकृता धर्माः शङ्खस्य लिखितस्य च ॥ १५ ॥
श्रुता ह्येते भवत्प्रोक्ताः श्रौतार्थास्ते न विस्मृताः ।
अस्मिन्मन्वन्तरे धर्माः कृतत्रेतादिके युगे ॥ १६ ॥
सर्वे धर्माः कृते जाताः सर्वे नष्टाः कलौ युगे ।
चातुर्वर्ण्यसमाचारं किञ्चित् साधारणं वद ॥ १७ ॥
व्यासवाक्यावसाने तु मुनिमुख्यः पराशरः ।
धर्मस्य निर्णयं प्राह सूक्ष्मं स्थूलञ्च विस्तरात् ॥ १८ ॥
शृणु पुत्र ! प्रवक्ष्येऽहं शृण्वन्तु ऋषयस्तथा ।
कल्पेकल्पे क्षयोत्पत्तौ ब्रह्मविष्णुमहेश्वराः ॥ १९ ॥
श्रुतिः स्मृतिः सदाचारा निर्णेतव्याश्च सर्वदा ।
न कश्चिद्वेदकर्त्ता च वेदस्मर्त्ता चतुर्मुखः ॥ २० ॥
तथैव धर्मं स्मरति मनुः कल्पान्तरान्तरे ।
अन्ये कृतयुगे धर्मास्त्रेतायां द्वापरे परे ॥ २१ ॥

अन्ये कलियुगे नृणां युगरूपानुसारतः ।
तपः परं कृतयुगे त्रेतायां ज्ञानमुच्यते ॥ २२ ॥
द्वापरे यज्ञमित्यूचुर्दानमेकं कलौ युगे ।
कृते तु मानवो धर्मस्त्रेतायां गौतमः स्मृतः ॥ २३ ॥
द्वापरे शाङ्खलिखितः कलौ पाराशरः स्मृतः ।
त्यजेद्देशं कृतयुगे त्रेतायां ग्राममुत्सृजेत् ॥ २४ ॥
द्वापरे कुलमेकन्तु कर्त्तारं च कलौ युगे ।
कृते सम्भाषणात् पापं त्रेतायाञ्चैव दर्शनात् ॥ २५ ॥
द्वापरे चान्नमादाय कलौ पतति कर्मणा ।
कृते तु तत्क्षणाच्छापस्त्रेतायां दशभिर्दिनैः ॥ २६ ॥
द्वापरे मासमात्रेण कलौ संवत्सरेण तु ।
अभिगम्य कृते दानं त्रेतास्वाहूय दीयते ॥ २७ ॥
द्वापरे याचमानाय सेवया दीयते कलौ ।
अभिगम्योत्तमं दानमाहूतं चैव मध्यमम् ॥ २८ ॥
अधमं याच्यमानं स्यात् सेवादानञ्च निष्फलम् ।
कृते चास्थिगताः प्राणास्त्रेतायां मांससंस्थिताः ॥ २९ ॥
द्वापरे रुधिरं यावत् कलावन्नादिषु स्थिताः ।
धर्म्मो जितो ह्यधर्मेण जितः सत्योऽनृतेन च ॥ ३० ॥
जिता भृत्यैस्तु राजानः स्त्रीभिश्च पुरुषा जिताः ।
सीदन्ति चाग्निहोत्राणि गुरुपूजा प्रणश्यति ॥ ३१ ॥
कुमार्य्यश्च प्रसूयन्ते तस्मिन् कलियुगे सदा ।
युगेयुगे च ये धर्मास्तत्रतत्र च ये द्विजाः ॥ ३२ ॥
तेषां निन्दा न कर्तव्या युगरूपा हि ते द्विजाः ।

युगेयुगे च सामर्थ्यं शेषं मुनिविभाषितम् ॥ ३३ ॥
पराशरेण चाप्युक्तं प्रायश्चित्तं प्रणीयते ।
अहमद्यैव तद्धर्ममनुस्मृत्य ब्रवीमि वः ॥ ३४ ॥
चातुर्वर्ण्यसमाचारं शृणुध्वं मुनिपुङ्गवाः ! ।
पाराशरमतं पुण्यं पवित्रं पापनाशनम् ॥ ३५ ॥
चिन्तितं ब्राह्मणार्थाय धर्मसंस्थापनाय च ।
चतुर्णामपि वर्णानामाचारो धर्मपालकः ॥ ३६ ॥
आचारभ्रष्टदेहानां भवेद्धर्मः पराङ्मुखः ।
षट्कर्माभिरतो नित्यं देवतातिथिपूजकः ॥ ३७ ॥
हुतशेषन्तु भुञ्जानो ब्राह्मणो नावसीदति ।
सन्ध्यास्नानं जपो होमः स्वाध्यायो देवतार्चनम् ॥ ३८ ॥
वैश्वदेवातिथेयञ्च षट्कर्माणि दिनेदिने ।
प्रियो वा यदि वा द्वेष्यो मूर्खः पण्डित एव वा ॥ ३९ ॥
वैश्वदेवे तु संप्राप्तः सोऽतिथिः स्वर्गसंक्रमः ।
दूराद्यानं पथि श्रान्तं वैश्वदेव उपस्थितम् ॥ ४० ॥
अतिथिं तं विजानीयान्नातिथिः पूर्वमागतः ।
न पृच्छेद्गोत्रचरणं न स्वाध्यायव्रतानि च ॥ ४१ ॥
हृदयं कल्पयेत् तस्मिन् सर्वदेवमयो हि सः ।
नैकग्रामीणमतिथिं विप्रं साङ्गमिकं तथा ॥ ४२ ॥
अनित्यं ह्यागतो यस्मात् तस्मादतिथिरुच्यते ।
अपूर्वः सुव्रती विप्रो अपूर्वो वातिथिस्तथा ॥ ४३ ॥
वेदाभ्यासरतो नित्यं त्रयोऽपूर्वा दिनेदिने ।
वैश्वदेवे तु संप्राप्ते भिक्षुके गृहमागते ॥ ४४ ॥

उद्धृत्य वैश्वदेवार्थं भिक्षां दत्त्वा विसर्जयेत् ।
यती च ब्रह्मचारी च पक्वान्नस्वामिनावुभौ ॥ ४५ ॥
तयोरन्नमदत्त्वा च भुक्त्वा चान्द्रायणं चरेत् ।
यतिहस्ते जलं दद्याद्भैक्षं दद्यात् पुनर्जलम् ॥ ४६ ॥
तद्भैक्षं मेरुणा तुल्यं तज्जलं सागरोपमम् ।
वैश्वदेवकृतान् दोषान् शक्तो भिक्षुर्व्यपोहितुम् ॥ ४७ ॥
नहि भिक्षुकृतान् दोषान् वैश्वदेवो व्यपोहति ।
अकृत्वा वैश्वदेवन्तु भुञ्जते ये द्विजातयः ॥ ४८ ॥
सर्वे ते निष्फला ज्ञेयाः पतन्ति नरके ध्रुवं ।
शिरोवेष्टन्तु यो भुङ्क्ते यो भुङ्क्ते दक्षिणामुखः ॥ ४९ ॥
वामपादे करं न्यस्य तद्वै रक्षांसि भुञ्जते ।
यतये काञ्चनं दत्त्वा ताम्बूलं ब्रह्मचारिणे ॥ ५० ॥
चौरेभ्योऽप्यभयं दत्त्वा दातापि नरकं व्रजेत् ।
पापो वा यदि चाण्डालो विप्रघ्नः पितृघातकः ॥ ५१ ॥
वैश्वदेवे तु सम्प्राप्तः सोऽतिथिः स्वर्गसंक्रमः ।
अतिथिर्यस्य भग्नाशो गृहात् प्रतिनिवर्त्तते ॥ ५२ ॥
पितरस्तस्य नाश्नन्ति दशवर्षशतानि च ।
न प्रसज्याति गो विप्रो ह्यतिथिं वेदपारगम् ॥ ५३ ॥
अददन्नान्नमात्रन्तु भुक्त्वा भङ्क्ते तु किल्बिषम् ।
ब्राह्मणस्य मुखं क्षेत्रं निरुदकमकण्टकम् ॥ ५४ ॥
वापयेत् सर्वबीजानि सा कृषिः सर्वकामिका ।
सुक्षेत्रे वापयेद्बीजं सुपात्रे दापयेद्धनं ॥ ५५ ॥
सुक्षेत्रे च सुपात्रे च यत् क्षिप्तं नैव नश्यति ।

अव्रता ह्यनधीयाना यत्र भैक्षचरा द्विजाः ॥ ५६ ॥
तं ग्रामं दण्डयेद्राजा चौरभक्तप्रदो हि सः ।
क्षत्रियो हि प्रजा रक्षन् शस्त्रपाणिः प्रचण्डवत् ॥ ५७ ॥
विजित्य परसैन्यानि क्षितिं धर्म्मेण पालयेत् ।
न श्रीः कुलक्रमायाता स्वरूपालिखितापि या ॥ ५८ ॥
खड्गेणाक्रम्य भुञ्जीत वीरभोग्या वसुन्धरा ।
पुष्पंपुष्पं विचिनुयान्मूलच्छेदं न कारयेत् ॥ ५९ ॥
मालाकार इवोद्याने न तथाङ्गारकारकः ।
लोहकर्म तथा रत्नं गवाञ्च प्रतिपालनम् ॥ ६० ॥
वाणिज्यं कृषिकर्माणि वैश्यवृत्तिरुदाहृता ।
शूद्राणां द्विजशुश्रूषा परो धर्मः प्रकीर्त्तितः ॥ ६१ ॥
अन्यथा कुरुते किञ्चित्तद्भवेत्तस्य निष्फलम् ।
लवणं मधु तैलञ्च दधि तक्रं घृतं पयः ॥ ६२ ॥
न दूष्येच्छूद्रजातीनां कुर्यात् सर्वस्य विक्रयम् ।
अविक्रेयं मद्यमांसमभक्ष्यस्य च भक्षणम् ॥ ६३ ॥
अगम्यागमनञ्चैव शूद्रोऽपि नरकं व्रजेत् ।
कपिलाक्षीरपानेन ब्राह्मणीगमनेन च ॥ ६४ ॥
वेदाक्षरविचारेण शूद्रस्य नरकं ध्रुवम् ॥

इति पाराशरे धर्म्मशास्त्रे प्रथमोऽध्यायः ॥ ६५ ॥

द्वितीयोऽध्यायः ।

अतः परं गृहस्थस्य धर्म्माचारं कलौ युगे ।
धर्मं साधारणं शक्यं चातुर्वर्ण्याश्रमागतम् ॥ १ ॥

संप्रवक्ष्याम्यहं भूयः पाराशर्य्यप्रचोदितः ।
षट्कर्मनिरतो विप्रः कृषिकर्माणि कारयेत् ॥ २ ॥
हलमष्टगवं धर्म्यं षड्गवं मध्यमं स्मृतम् ।
चतुर्गवं नृशंसानां द्विगवं वृषघातिनाम् ॥ ३ ॥
क्षुधितं तृषितं श्रान्तं बलीवर्द्दं न योजयेत् ।
हीनाङ्गं व्याधितं क्लीवं वृषं विप्रो न वाहयेत् ॥ ४ ॥
स्थिराङ्गं नीरुजं दृप्तं वृषभं षण्ढवर्जितम् ।
वाहयेद्दिवसस्यार्द्धं पश्चात् स्नानं समाचरेत् ॥ ५ ॥
जपं देवार्च्चनं होमं स्वाध्यायं साङ्गमभ्यसेत् ।
एकद्वित्रिचतुर्विप्रान् भोजयेत् स्नातकान् द्विजः ॥ ६ ॥
स्वयंकृष्टे तथा क्षेत्रे धान्यैश्च स्वयमर्जितैः ।
निर्वपेत् पञ्च यज्ञानि क्रतुदीक्षाञ्च कारयेत् ॥ ७ ॥
तिला रसा न विक्रेया विक्रेया धान्यतः समाः ।
विप्रस्यैवंविधा वृत्तिस्तृणकाष्ठादिविक्रयः ॥ ८ ॥
ब्राह्मणस्तु कृषिं कृत्वा महादोषमवाप्नुयात् ।
संवत्सरेण यत् पापं मत्स्यघाती समाप्नुयात् ॥ ९ ॥
अयोमुखेन काष्ठेन तदेकाहेन लाङ्गली ।
पाशको मत्स्यघाती च व्याधः शाकुनिकस्तथा ॥ १० ॥
अदाता कर्षकश्चैव पञ्चैते समभागिनः ।
कण्डनी पेषणी चुल्ली उदकुम्भोऽथ मार्जनी ॥ ११ ॥
पञ्च सूना गृहस्थस्य अहन्यहनि वर्त्तते ।
वृक्षान् छित्त्वा महीं हत्वा हत्वा तु कृमिकीटकान् ॥ १२ ॥
कर्षकः खलु यज्ञेन सर्वपापैः प्रमुच्यते ।

यो न दद्याद् द्विजातिभ्यो राशिमूलमुपागतः ॥ १३ ॥
स चौरः स च पापिष्ठो ब्रह्मघ्नं तं विनिर्दिशेत् ।
राज्ञे दत्त्वा तु षड्भागं देवानाञ्चैकविंशकम् ॥ १४ ॥
विप्राणां त्रिंशकं भागं कृषिकर्त्ता न लिप्यते ।
क्षत्रियोऽपि कृषिं कृत्वा द्विजान् देवांश्च पूजयेत् ॥ १५ ॥
वैश्यः शूद्रः सदा कुर्यात् कृषिवाणिज्यशिल्पकान् ।
विकर्म कुर्वते शूद्रा द्विजसेवाविवर्जिताः ॥ १६ ॥
भवन्त्यल्पायुषस्ते वै पतन्ति नरकेषु च ।
चतुर्णामपि वर्णानामेष धर्मः सनातनः ॥ १७ ॥
इति पाराशरे धर्मशास्त्रे द्वितीयोऽध्यायः ॥

तृतीयोऽध्यायः ।

अतः शुद्धिं प्रवक्ष्यामि जनने मरणे तथा ।
दिनत्रयेण शुध्यन्ति ब्राह्मणाः प्रेतसूतके ॥ १ ॥
क्षत्रियो द्वादशाहेन वैश्यः पञ्चदशाहकैः ।
शूद्रः शुध्यति मासेन पराशरवचो यथा ॥ २ ॥
उपासने तु विप्राणामङ्गशुद्धिस्तु जायते ।
ब्राह्मणानां प्रसूतौ तु देहस्पर्शो विधीयते ॥ ३ ॥
जाते विप्रो दशाहेन द्वादशाहेन भूमिपः ।
वैश्यः पञ्चदशाहेन शूद्रो मासेन शुध्यति ॥ ४ ॥
एकाहाच्छुध्यते विप्रो योऽग्निवेदसमन्वितः ।
त्र्यहात् केवलवेदस्तु विहीनो दशभिर्दिनैः ॥ ५ ॥
जन्मकर्मपरिभ्रष्टः सन्ध्योपासनवर्जितः ।

नामधारकविप्रस्य दशाहं सूतकं भवेत् ॥ ६ ॥
एकपिण्डास्तु दायादाः पृथग्दारनिकेतनाः ।
जन्मन्यपि विपत्तौ च भवेत्तेषां च सूतकम् ॥ ७ ॥
उभयत्र दशाहानि कुलस्यान्नं न भुज्यते ।
दानं प्रतिग्रहो होमः स्वाध्यायश्च निवर्त्तते ॥ ८ ॥
प्राप्नोति सूतकं गोत्रे चतुर्थपुरुषेण तु ।
दायाद्विच्छेदमाप्नोति पञ्चमो वात्मवंशजः ॥ ९ ॥
चतुर्थे दशरात्रं स्यात् षण्णिशाः पुंसि पञ्चमे ।
षष्ठे चतुरहाच्छुद्धिः सप्तमे तु दिनत्रयम् ॥ १० ॥
पञ्चभिः पुरुषैर्युक्ता असमाहेया सगोत्रिणः ।
ततः षट्पुरुषाद्यास्तु अहो भोज्याः सगोत्रिणः ॥ ११ ॥
भृग्वग्निमरणे चैव देशान्तरमृते तथा ।
बाले प्रेते च सन्न्यासे सद्यः शौचं विधीयते ॥ १२ ॥
दशरात्रेष्वतीतेषु त्रिरात्राच्छुद्धिरिष्यते ।
ततः संवत्सरादूर्द्ध्वं सचैलं स्नानमाचरेत् ॥ १३ ॥
देशान्तरमृतः कश्चित् सगोत्रः श्रूयते यदि ।
न त्रिरात्रमहोरात्रं सद्यः स्नात्वा विशुद्ध्यति ॥ १४ ॥
आत्रिपक्षात्त्रिरात्रं स्यात्षण्मासाच्च पक्षिणी ।
अहः संवत्सरादर्वाक् सद्यः शौचं विधीयते ॥ १५ ॥
अजातदन्ता ये बाला ये च गर्भाद्विनिःसृताः ।
न तेषामग्निसंस्कारो नाशौचं नोदकक्रिया ॥ १६ ॥
यदि गर्भो विपद्येत स्रवते वापि योषिताम् ।
यावन्मासं स्थितो गर्भो दिनं तावत् तु सूतकः ॥ १७ ॥

आचतुर्थाद्भवेत् स्रावः पातः पञ्चमषष्ठयोः ।
अत ऊर्द्ध्वं प्रसूतिः स्याद्दशाहं सूतकं भवेत् ॥ १८ ॥
प्रसूतिकाले संप्राप्ते प्रसवे यदि योषिताम् ।
जीवापत्ये तु गोत्रस्य मृते मातुश्च सूतकम् ॥ १९ ॥
रात्रावेव समुत्पन्ने मृते रजसि सूतके ।
पूर्वमेव दिनं ग्राह्यं यावन्नोदयते रविः ॥ २० ॥
दन्तजातेऽनुजाते च कृतचूडे च संस्थिते ।
अग्निसंस्करणं तेषां त्रिरात्रं सूतकं भवेत् ॥ २१ ॥
आदन्तजननात् सद्य आचूडान्नैशिकी स्मृता ।
त्रिरात्रमाव्रतात्तेषां दशरात्रमतः परम् ॥ २२ ॥
गर्भे यदि विपत्तिः स्याद् दशाहं सूतकं भवेत् ।
जीवन् जातो यदि प्रेतः सद्य एव विशुद्ध्यति ॥ २३ ॥
स्त्रीणां चूडास आदानात् संक्रमात्तदधः क्रमात् ।
सद्यः शौचमथैकाहं त्रिरात्रः पितृबन्धुषु ॥ २४ ॥
ब्रह्मचारी गृहे येषां हूयते च हुताशने ।
सम्पर्कं न च कुर्वन्ति न तेषां सूतकं भवेत् ॥ २५ ॥
सम्पर्काद्दुष्यते विप्रो नान्यो दोषोऽस्ति ब्राह्मणे ।
सम्पर्केषु निवृत्तस्य न प्रेते नैव सूतकम् ॥ २६ ॥
शिल्पिनः कारुका वैद्या दासी दासाश्च नापिताः ।
श्रोत्रियाश्चैव राजानः सद्यः शौचाः प्रकीर्त्तिताः ॥ २७ ॥
सव्रती मन्त्रपूतश्च आहिताग्निश्च यो द्विजः ।
राज्ञश्च सूतकं नास्ति यस्य चेच्छति पार्थिवः ॥ २८ ॥
उद्यतो निधने दाने आर्त्तो विप्रो निमन्त्रितः ।

तदेव ऋषिभिर्दृष्टं यथाकालेन शुध्यति ॥ २९ ॥
प्रसवे गृहमेधी तु न कुर्यात् सङ्करं यदि ।
दशाहाच्छुध्यते माता अवगाह्य पिता शुचिः ॥ ३० ॥
सर्वेषां शावमाशौचं मातापित्रोर्दशाहिकम् ।
सूतकं मातुरेव स्यादुपस्पृश्य पिता शुचिः ॥ ३१ ॥
यदि पत्न्यां प्रसूतायां सम्पर्कं कुरुते द्विजः ।
सूतकन्तु भवेत्तस्य यदि विप्रः षडङ्गवित् ॥ ३२ ॥
सम्पर्काज्जायते दोषो नान्यो दोषोऽस्ति ब्राह्मणे ।
तस्मात् सर्वप्रयत्नेन सम्पर्कं वर्जयेद् द्विजः ॥ ३३ ॥
विवाहोत्सवयज्ञेषु त्वन्तरा मृतसूतके ।
पूर्वं सङ्कल्पितं द्रव्यं दीयमानं न दुष्यति ॥ ३४ ॥
अन्तरा तु दशाहस्य पुनर्मरणजन्मनी ।
तावत् स्यादशुचिर्विप्रो यावत्तत् स्यादनिर्दशम् ॥ ३५ ॥
ब्राह्मणार्थे विपन्नानां वन्दिगोग्रहणे तथा ।
आहवेषु विपन्नानामेकरात्रन्तु सूतकम् ॥ ३६ ॥
द्वाविमौ पुरुषौ लोके सूर्य्यमण्डलभेदिनौ ।
परिव्राड्योगयुक्तश्च रणे चाभिमुखे हतः ॥ ३७ ॥
यत्र यत्र हतः शूरः शत्रुभिः परिवेष्टितः ।
अक्षयाल्लभते लोकान् यदि क्लीवं न भाषते ॥ ३८ ॥
जितेन लभते लक्ष्मीं मृतेनापि सुराङ्गनाः ।
क्षणविध्वंसिके ऽमुष्मिन् का चिन्ता मरणे रणे ॥ ३९ ॥
यस्तु भग्नेषु सैन्येषु विद्रवत्सु समन्ततः ।
परित्राता यदा गच्छेत् स च क्रतुफलं लभेत् ॥ ४० ॥

यस्य च्छेदक्षतं गात्रं शरशक्त्यृष्टिमुद्गरैः ।
देवकन्यास्तु तं वीरं गायन्ति रमयन्ति च ॥ ४१ ॥
वराङ्गनासहस्राणि शूरमायोधने हतं ।
नागकन्याश्च धावन्ति मम भर्त्ता भवेदिति ॥ ४२ ॥
ललाटदेशाद्रुधिरं स्रवच्च
तप्तस्य जन्तोः प्रविशेच्च वक्त्रे ।
तत् सोमपानेन किल तस्य तुल्यं
संग्रामयज्ञे विधिवच्च दृष्टम् ॥ ४३ ॥
यं यज्ञसंघैस्तपसा च विद्यया
स्वर्गैषिणो वात्र यथैव विप्राः ।
तथैव यान्त्येव हि तत्र वीराः
प्राणान् सुयुद्धेन परित्यजन्तः ॥ ४४ ॥
अनाथं ब्राह्मणं प्रेतं ये वहन्ति द्विजातयः ।
पदेपदे यज्ञफलमानुपूर्व्याल्लभन्ति ते ॥ ४५ ॥
असगोत्रमबन्धुञ्च प्रेतीभूतञ्च ब्राह्मणम् ।
नीत्वा च दाहयित्वा च प्राणायामेन शुध्यति ॥ ४६ ॥
न तेषामशुभं किञ्चिद् द्विजानां शुभकर्म्मणि ।
जलावगाहनात्तेषां शुद्धिः स्मृतिभिरीरिता ॥ ४७ ॥
अनुगम्येच्छया प्रेतं ज्ञातिमज्ञातिमेव वा ।
स्नात्वा चैव तु स्पृष्ट्वाग्निं घृतं प्राश्य विशुध्यति ॥ ४८ ॥
क्षत्रियं मृतमज्ञानाद्ब्राह्मणो योऽनुगच्छति ।
एकाहमशुचिर्भूत्वा पञ्चगव्येन शुध्यति ॥ ४९ ॥
शवञ्च वैश्यमज्ञानाद्ब्राह्मणो योऽनुगच्छति ।

कृत्वा शौचं द्विराचम्य प्राणायामान् षडाचरेत् ॥ ५० ॥
प्रेतीभूतं तु यः शूद्रं ब्राह्मणो ज्ञानदुर्बलः ।
नयन्तमनुगच्छेत त्रिरात्रमशुचिर्भवेत् ॥ ५१ ॥
त्रिरात्रे तु ततः पूर्णे नदीं गत्वा समुद्रगाम् ।
प्राणायामशतं कृत्वा घृतं प्राश्य विशुध्यति ॥ ५२ ॥
विनिर्वर्त्य यदा शूद्रा उदकान्तमुपस्थिताः ।
द्विजैस्तदानुगन्तव्या इति धर्मविदो विदुः ॥ ५३ ॥
तस्माद् द्विजो मृतं शूद्रं न स्पृशेन्न च दाहयेत् ।
दृष्टे सूर्य्यावलोकेन शुद्धिरेषा पुरातनी ॥ ५४ ॥

इति पाराशरे धर्मशास्त्रे तृतीयोऽध्यायः ॥

चतुर्थोऽध्यायः ।

अतिमानादतिक्रोधात् स्नेहाद्वा यदि वा भयात् ।
उद्बध्नीयात् स्त्री पुमान् वा गतिरेषा विधीयते ॥ १ ॥
पूयशोणितसंपूर्णे अन्धे तमसि मज्जति ।
षष्टिवर्षसहस्राणि नरकं प्रतिपद्यते ॥ २ ॥
नाशौचं नोदकं नाग्निं नाश्रुपातञ्च कारयेत् ।
वोढारोऽग्निप्रदातारः पाशच्छेदकरास्तथा ॥ ३ ॥
तप्तकृच्छ्रेण शुध्यन्तीत्येवमाह प्रजापतिः ।
गोभिर्हतं तथोद्बद्धं ब्राह्मणेन तु घातितम् ॥ ४ ॥
संस्पृशन्ति तु ये विप्रा वोढारश्चाग्निदाश्च ये ।
अन्येऽपि वानुगन्तारः पाशच्छेदकराश्च ये ॥ ५ ॥
तप्तकृच्छ्रेण शुध्यन्ति कुर्य्युर्ब्राह्मणभोजनम् ।

अनडुत्सहितां गाञ्च दद्युर्विप्राय दक्षिणाम् ॥ ६ ॥
त्र्यहमुष्णं पिबेदापस्त्र्यहमुष्णं पयः पिबेत् ।
त्र्यहमुष्णं घृतं पीत्वा वायुभक्षो दिनत्रयम् ॥ ७ ॥
यो वै समाचरेद्विप्रः पतितादिष्वकामतः ।
पञ्चाहं वा दशाहं वा द्वादशाहमथापि वा ॥ ८ ॥
मासार्द्धं मासमेकं वा मासद्वयमथापि वा ।
अब्दार्द्धमब्दमेकं वा तदूर्द्ध्वं चैव तत्समः ॥ ९ ॥
त्रिरात्रं प्रथमे पक्षे द्वितीये कृच्छ्रमाचरेत् ।
तृतीये चैव पक्षे तु कृच्छ्रं सान्तपनं चरेत् ॥ १० ॥
चतुर्थे दशरात्रं स्यात् पराकः पञ्चमे मतः ।
कुर्य्याच्चान्द्रायणं षष्ठे सप्तमे त्वैन्दवद्वयम् ॥ ११ ॥
शुद्ध्यर्थमष्टमे चैव षण्मासात् कृच्छ्रमाचरेत् ।
पक्षसंख्याप्रमाणेन सुवर्णान्यपि दक्षिणा ॥ १२ ॥
ऋतुस्नाता तु या नारी भर्त्तारं नोपसर्पति ।
सा मृता नरकं याति विधवा च पुनःपुनः ॥ १३ ॥
ऋतौ स्नातान्तु यो भार्य्यां सन्निधौ नोपगच्छति ।
घोरायां भ्रूणहत्यायां युज्यते नात्र संशयः ॥ १४ ॥
अदुष्टापतितां भार्य्यां यौवने यः परित्यजेत् ।
सप्तजन्म भवेत् स्त्रीत्वं वैधव्यञ्च पुनःपुनः ॥ १५ ॥
दरिद्रं व्याधितं मूर्खं भर्त्तारं या न मन्यते ।
सा मृता जायते व्याली वैधव्यञ्च पुनःपुनः ॥ १६ ॥
ओघवाताहृतं बीजं यथा क्षेत्रे प्ररोहति ।
क्षेत्री तल्लभते बीजं न बीजी भागमर्हति ॥ १७ ॥

यद्वत् परस्त्रियाः पुत्रौ द्वौ सुतौ कुण्डगोलकौ।
पत्यौ जीवति कुण्डः स्यात् मृते भर्तरि गोलकः॥ १८॥
औरसः क्षेत्रजश्चैव दत्तः कृत्रिमकः सुतः।
दद्यान्माता पिता वापि स पुत्रो दत्तको भवेत्॥ १९॥
परिवित्तिः परिवेत्ता यया च परिविद्यते।
सर्वे ते नरकं यान्ति दातृयाजकपञ्चमाः॥ २०॥
दाराग्निहोत्रसंयोगं यः कुर्वीताग्रजे सति।
परिवेत्ता स विज्ञेयः परिवित्तिस्तु पूर्वजः॥ २१॥
द्वौ कृच्छ्रौ परिवित्तेस्तु कन्यायाः कृच्छ्र एव च।
कृच्छ्रातिकृच्छ्रौ दातुश्च होता चान्द्रायणं चरेत्॥ २२॥
कुब्जवामनषण्ढेषु गद्गदेषु जडेषु च।
जात्यन्धे बधिरे मूके न दोषः परिवेदने॥ २३॥
पितृव्यपुत्रः सापत्न्यः परनारीसुतस्तथा।
दाराग्निहोत्रसंयोगे न दोषः परिवेदने॥ २४॥
ज्येष्ठो भ्राता यदा तिष्ठेदाधानं नैव चिन्तयेत्।
अनुज्ञातस्तु कुर्वीत शङ्खस्य वचनं यथा॥ २५॥
नष्टे मृते प्रव्रजिते क्लीबे च पतिते पतौ।
पञ्चस्वापत्सु नारीणां पतिरन्यो न विद्यते॥ २६॥
मृते भर्तरि या नारी ब्रह्मचर्ये व्यवस्थिता।
सा मृता लभते स्वर्गं यथा सद्ब्रह्मचारिणः॥ २७॥
तिस्रः कोट्यर्द्धकोटी च यानि रोमाणि मानुषे।
तावत् कालं वसेत् स्वर्गे भर्तारं यानुगच्छति॥ २८॥
व्यालग्राही यथा व्यालं बिलादुद्धरते बलात्।

एवमुद्धृत्य भर्तारं तेनैव सह मोदते॥ २९॥

इति पाराशरे धर्मशास्त्रे चतुर्थोऽध्यायः॥

पञ्चमोऽध्यायः।

श्ववृकाभ्यां शृगालाद्यैर्यदि दष्टस्तु ब्राह्मणः।
स्नात्वा जपेत गायत्रीं पवित्रां वेदमातरम्॥ १॥
गवां शृङ्गोदके स्नातो महानद्योस्तु सङ्गमे।
समुद्रदर्शनाद्वापि शुना दष्टः शुचिर्भवेत्॥ २॥
वेदविद्याव्रतस्नातः शुना दष्टस्तु ब्राह्मणः।
स हिरण्योदके स्नात्वा घृतं प्राश्य विशुध्यति॥ ३॥
सव्रतस्तु शुना दष्टस्त्रिरात्रं समुपोषितः।
घृतं कुशोदकं पीत्वा व्रतशेषं समापयेत्॥ ४॥
अव्रतः सव्रतो वापि शुना दष्टो भवेद्द्विजः।
प्रणिपत्य भवेत् पूतो विप्रैश्चानुनिरीक्षितः॥ ५॥
शुना घ्रातावलीढस्य नखैर्विलिखितस्य च।
अद्भिः प्रक्षालनाच्छुद्धिरग्निना चोपचूलनम्॥ ६॥
शुना च ब्राह्मणी दष्टा जम्बुकेन वृकेण वा।
उदितं सोमनक्षत्रं दृष्ट्वा सद्यः शुचिर्भवेत्॥ ७॥
कृष्णपक्षे यदा सोमो न दृश्येत कदाचन।
यां दिशं व्रजते सोमस्तां दिशञ्चावलोकयेत्॥ ८॥
असद्ब्राह्मणके ग्रामे शुना दष्टस्तु ब्राह्मणः।
वृषं प्रदक्षिणीकृत्य सद्यः स्नात्वा विशुध्यति॥ ९॥
चाण्डालेन श्वपाकेन गोभिर्विप्रैर्हतो यदि।

आहिताग्निर्मृतो विप्रो विषेणात्महतो यदि ॥ १० ॥
दहेत्तं ब्राह्मणं विप्रो लोकाग्नौ मन्त्रवर्जितम् ।
स्पृष्ट्वा चोह्य च दग्ध्वा च सपिण्डेषु च सर्वथा ॥ ११ ॥
प्राजापत्यं चरेत् पश्चाद्विप्राणामनुशासनात् ।
दग्ध्वास्थीनि पुनर्गृह्य क्षीरैः प्रक्षालयेद् द्विजः ॥ १२ ॥
पुनर्दहेत् स्वकाग्नौ तन्मन्त्रेण च पृथक् पृथक् ।
आहिताग्निर्द्विजः कश्चित् प्रवसन् कालचोदितः ॥ १३ ॥
देहनाशमनुप्राप्तस्तस्याग्निर्वर्तते गृहे ।
श्रौताग्निहोत्रसंस्कारः श्रूयतामृषिसत्तमाः ! ॥ १४ ॥
कृष्णाजिनं समास्तीर्य कुशैश्च पुरुषाकृतिम् ।
षट् शतानि शतं चैव पलाशानाञ्च वृन्तकम् ॥ १५ ॥
चत्वारिंशच्छिरे दद्यात् षष्टिं कण्ठे विनिर्दिशेत् ।
बाहुभ्याञ्च शतं दद्यादङ्गुलीषु दशैव तु ॥ १६ ॥
शतं चोरसि संदद्यात् त्रिंशच्चैवोदरे न्यसेत् ।
अष्टौ वृषणयोर्दद्यात् पञ्च मेढ्रे च विन्यसेत् ॥ १७ ॥
एकविंशतिमूरुभ्यां जानुजङ्घे च विंशतिम् ।
पादाङ्गुल्योः शतार्द्धञ्च पालाशि च तथा न्यसेत् ॥ १८ ॥
शम्यां शिश्ने विनिःक्षिप्य अरणीं वृषणे तथा ।
जुहूं दक्षिणहस्तेन वामहस्ते तथोपसत् ॥ १९ ॥
कर्णे चोदूखलं दद्यात् पृष्ठे च मुषलं ततः ।
निःक्षिप्योरसि दृषदं तण्डुलाज्यतिलान्मुखे ॥ २० ॥
श्रोत्रे च प्रोक्षणीं दद्यादाज्यस्थालीञ्च चक्षुषोः ।
कर्णे नेत्रे मुखे घ्राणे हिरण्यशकलं क्षिपेत् ॥ २१ ॥

अग्निहोत्रोपकरणं गात्रे शेषं प्रविन्यसेत् ।
असौ स्वर्गाय लोकाय स्वाहेति च घृताहुतीः ॥ २२ ॥
दद्यात् पुत्रोऽथवा भ्राता ह्यन्ये वापि स्वधर्मिणः ।
यथा दहनसंस्कारस्तथा कार्यं विचक्षणैः ॥ २३ ॥
ईदृशं तु विधिं कुर्याद्ब्रह्मलोके गतिर्ध्रुवम् ।
ये दहन्ति द्विजास्तन्तु ते यान्ति परमां गतिम् ॥ २४ ॥
अन्यथा कुर्वते किञ्चिदात्मबुद्धिप्रबोधिताः ।
भवन्त्यल्पायुषस्ते वै पतन्ति नरके ध्रुवम् ॥ २५ ॥
इति पाराशरे धर्मशास्त्रे पञ्चमोऽध्यायः ॥

षष्ठोऽध्यायः ।

अतः परं प्रवक्ष्यामि प्राणिहत्यासु निष्कृतिम् ।
पराशरेण पूर्वोक्तां मन्वर्थेऽपि च विस्तृताम् ॥ १ ॥
हंससारसक्रौञ्चांश्च चक्रवाकं सकुक्कुटम् ।
जालपादांश्च शरभमहोरात्रेण शुद्ध्यति ॥ २ ॥
बलाकाटिट्टिभानाञ्च शुकपारावतादिनाम् ।
आटिनाञ्च बकानाञ्च शुद्ध्यते नक्तभोजनात् ॥ ३ ॥
भासकाककपोतानां सारीतित्तिरिघातकः ।
अन्तर्जले उभे सन्ध्ये प्राणायामेन शुद्ध्यति ॥ ४ ॥
गृध्रश्येनशिखिग्राहचासो*लूकनिपातने ।
अपक्काशी दिनं तिष्ठेत्त्रिकालं मारुताशनः ॥ ५ ॥
वल्गुणीचटकानाञ्च कोकिलाखञ्जरीटकान् ।

---

* चासो—पा० १ । चाषो—पा० २ ।

लावकारक्तपादांश्च शुद्ध्यन्ते नक्तभोजनात् ॥ ६ ॥
कारण्डवचकोराणां पिङ्गलाकुररस्य च ।
भारद्वाजनिहन्ता च शुद्ध्यते शिवपूजनात् ॥ ७ ॥
भेरुण्डश्येनभासांश्च पारावतकपिञ्जलान् ।
पक्षिणामेव सर्वेषामहोरात्रेण शुद्ध्यति ॥ ८ ॥
हत्वा नकुलमार्जारसर्पाजगरडुण्डुभान् ।
कृशरं भोजयेद्विप्रान् लोहदण्डं च दक्षिणाम् ॥ ९ ॥
शल्लकीशशका*गोधामत्स्यकूर्माभिपातने ।
वृन्ताकफलभोक्ता च ह्यहोरात्रेण शुद्ध्यति ॥ १० ॥
वृकजम्बूकऋक्षाणां तरक्षूणाञ्च घातने ।
तिलप्रस्थं द्विजे दद्याद्वायुभक्षो दिनत्रयम् ॥ ११ ॥
गजगवयतुरङ्गानां महिषोष्ट्रनिपातने ।
शुद्ध्यते सप्तरात्रेण विप्राणां तर्पणेन च ॥ १२ ॥
मृगं रुरुं वराहञ्च अज्ञानाद्यस्तु घातयेत् ।
अफालकृष्टमश्नीयादहोरात्रेण शुद्ध्यति ॥ १३ ॥
एवं चतुष्पदानाञ्च सर्वेषां वनचारिणाम् ।
अहोरात्रोषितस्तिष्ठेज्जपन् वै जातवेदसम् ॥ १४ ॥
शिल्पिनं कारुकं शूद्रं स्त्रियं वा यस्तु घातयेत् ।
प्राजापत्यद्वयं कुर्याद्वृषैकादशदक्षिणा ॥ १५ ॥
वैश्यं वा क्षत्रियं वापि निर्दोषमभिघातयेत् ।
सोऽतिकृच्छ्रद्वयं कुर्याद्गोविंशं दक्षिणां ददेत् ॥ १६ ॥
वैश्यं शूद्रं क्रियासक्तं विकर्मस्थं द्विजोत्तमम् ।

---

* शशकौ—पा० १ ।

हत्वा चान्द्रायणं कुर्याद्दद्याद्गोत्रिंशदक्षिणाम् ॥ १७ ॥
क्षत्रियेणापि वैश्येन शूद्रेणैवेतरेण वा ।
चाण्डालवधसंप्राप्तः कृच्छ्रार्द्धेन विशुद्ध्यति ॥ १८ ॥
चौराः श्वपाकचाण्डाला विप्रेणापि हता यदि ।
अहोरात्रोपवासेन प्राणायामेन शुद्ध्यति ॥ १९ ॥
श्वपाकं वापि चाण्डालं विप्रः सम्भाषते यदि ।
द्विजसम्भाषणं कुर्याद्गायत्रीं वा सकृज्जपेत् ॥ २० ॥
चाण्डालैः सह सुप्तन्तु त्रिरात्रमुपवासयेत् ।
चाण्डालैकपथङ्गत्वा गायत्रीस्मरणाच्छुचिः ॥ २१ ॥
चाण्डालदर्शनेनैव आदित्यमवलोकयेत् ।
चाण्डालस्पर्शने चैव सचैलं स्नानमाचरेत् ॥ २२ ॥
चाण्डालखातवापीषु पीत्वा सलिलमग्रजः ।
अज्ञानाच्चैव नक्तेन त्वहोरात्रेण शुद्ध्यति ॥ २३ ॥
चाण्डालभाण्डसंस्पृष्टं पीत्वा कूपगतं जलम् ।
गोमूत्रयावकाहारस्त्रिरात्राच्छुद्धिमाप्नुयात् ॥ २४ ॥
चाण्डालोदकभाण्डे तु अज्ञानात् पिबते जलम् ।
तत्क्षणात् क्षिपते यस्तु प्राजापत्यं समाचरेत् ॥ २५ ॥
यदि न क्षिपते तोयं शरीरे यस्य जीर्यति ।
प्राजापत्यं न दातव्यं कृच्छ्रं सान्तपनञ्चरेत् ॥ २६ ॥
चरेत् सान्तपनं विप्रः प्राजापत्यन्तु क्षत्रियः ।
तदर्द्धन्तु चरेद्वैश्यः पादं शूद्रस्य दापयेत् ॥ २७ ॥
भाण्डस्थमन्त्यजानान्तु जलं दधि पयः पिबेत् ।
ब्राह्मणः क्षत्रियो वैश्यः शूद्रश्चैव प्रमादतः ॥ २८ ॥

ब्राह्मकूर्च्चोपवासेन द्विजातीनान्तु निष्कृतिः ।
शूद्रस्य चोपवासेन तथा दानेन शक्तितः ॥ २९ ॥
ब्राह्मणो ज्ञानतो भुङ्क्ते चाण्डालान्नं कदाचन ।
गोमूत्रयावकाहाराद्दशरात्रेण शुद्ध्यति ॥ ३० ॥
एकैकं ग्रासमश्नीयाद्गोमूत्रयावकस्य च ।
दशाहनियमस्थस्य व्रतं तत्र विनिर्द्दिशेत् ॥ ३१ ॥
अविज्ञातस्तु चाण्डालः सन्तिष्ठेत्तस्य वेश्मनि ।
विज्ञाते तूपसंन्यस्य द्विजाः कुर्य्यन्त्यनुग्रहम् ॥ ३२ ॥
ऋषिवक्त्राच्च्युता धर्म्मास्त्रायन्ते वेदपावनाः ।
पतन्तमुद्धरेयुस्ते धर्म्मज्ञाः पापसङ्कटात् ॥ ३३ ॥
दध्ना च सर्पिषा चैव क्षीरगोमूत्रयावकम् ।
भुञ्जीत सह सर्वैस्तु त्रिसन्ध्यमवगाहनम् ॥ ३४ ॥
त्र्यहं भुञ्जीत दध्ना च त्र्यहं भुञ्जीत सर्पिषा ।
त्र्यहं क्षीरेण भुञ्जीत एकैकेन दिनत्रयम् ॥ ३५ ॥
भावदुष्टं न भुञ्जीयान्नोच्छिष्टं कृमिदूषितम् ।
त्रिपलं दधिदुग्धस्य पलमेकन्तु सर्पिषः ॥ ३६ ॥
भस्मना तु भवेच्छुद्धिरुभयोस्ताम्रकांसयोः ।
जलशौचेन वस्त्राणां परित्यागेन मृण्मयम् ॥ ३७ ॥
कुसुम्भगुड़कार्पासलवणं तैलसर्पिषी ।
द्वारे कृत्वा तु धान्यानि गृहे दद्याद्धुताशनम् ॥ ३८ ॥
एवं शुद्धस्ततः पश्चात् कुर्य्याद्ब्राह्मणभोजनम् ।
त्रिंशतं गा वृषञ्चैकं दद्याद्विप्रेषु दक्षिणाम् ॥ ३९ ॥
पनर्लेपनया तेन होमजप्येन शुद्ध्यति ।

आधारेण च विप्राणां भूमिदोषो न विद्यते ॥ ४० ॥
रजकी चर्मकारी च लुब्धकस्य च पुक्कसी ।
चातुर्वर्ण्यगृहे यस्य ग्रामादधितिष्ठति ॥ ४१ ॥
ज्ञात्वा तु निष्कृतिं कुर्यात् पूर्वोक्तस्यार्द्धमेव च ।
गृहदाहं न कुर्वीताप्यन्यत् सर्वं च कारयेत् ॥ ४२ ॥
गृहस्याभ्यन्तरे गच्छेच्चाण्डालो यस्य कस्यचित् ।
तस्माद्गृहाद्विनिःकृत्य गृहभाण्डानि वर्जयेत् ॥ ४३ ॥
रसपूर्णं तु यद्भाण्डं न त्यजेच्च कदाचन ।
गोरसेन तु संमिश्रैर्जलैः प्रोक्षेत् समन्ततः ॥ ४४ ॥
ब्राह्मणस्य व्रणद्वारे पूयशोणितसम्भवे ।
कृमिरुत्पद्यते यस्य प्रायश्चित्तं कथं भवेत् ॥ ४५ ॥
गवां मूत्रपुरीषेण दध्ना क्षीरेण सर्पिषा ।
त्र्यहं स्नात्वा च पीत्वा कृमिदुष्टः शुचिर्भवेत् ॥ ४६ ॥
क्षत्रियोऽपि सुवर्णस्य पञ्च माषान् प्रदापयेत् ।
गोदक्षिणान्तु वैश्यस्याप्युपवासं विनिर्द्दिशेत् ॥ ४७ ॥
शूद्राणां नोपवासः स्याच्छूद्रो दानेन शुद्ध्यति ।
ब्राह्मणांस्तु नमस्कृत्य पञ्चगव्येन शुद्ध्यति ॥ ४८ ॥
अच्छिद्रमिति यद्वाक्यं वदन्ति क्षितिदेवताः ।
प्रणम्य शिरसा धार्यमग्निष्टोमफलं हि तत् ॥ ४९ ॥
व्याधिव्यसनिनि श्रान्ते दुर्भिक्षे डामरे तथा ।
उपवासो व्रतो होमो द्विजसम्पादितानि वा ॥ ५० ॥
अथ वा ब्राह्मणास्तुष्टाः स्वयं कुर्वन्त्यनुग्रहम् ।
सर्वधर्ममवाप्नोति द्विजैः सम्पादिताशिषा ॥ ५१ ॥

दुर्बलेऽनुग्रहः कार्यस्तथा च बालवृद्धयोः ।
अतोऽन्यथा भवेद्दोषस्तस्मान्नानुग्रहः स्मृतः ॥ ५२ ॥
स्नेहाद्वा यदि वा लोभाद्भयादज्ञानतोऽपि वा ।
कुर्वन्त्यनुग्रहं ये वै तत् पापं तेषु गच्छति ॥ ५३ ॥
शरीरस्यात्यये प्राप्ते वदन्ति नियमन्तु ये ।
महत्कार्योपरोधेन न स्वस्थस्य कदाचन ॥ ५४ ॥
स्वस्थस्य मूढाः कुर्वन्ति नियमन्तु वदन्ति ये ।
ते तस्य विघ्नकर्तारः पतन्ति नरकेऽशुचौ ॥ ५५ ॥
स एव नियमस्त्याज्यो ब्राह्मणं योऽवमन्यते ।
वृथा तस्योपवासः स्यान्न स पुण्येन युज्यते ॥ ५६ ॥
स एव नियमो ग्राह्यो यं यं कोऽपि वदेद् द्विजः ।
कुर्याद्वाक्यं द्विजानाञ्च अकुर्वन् ब्रह्महा भवेत् ॥ ५७ ॥
उपवासो व्रतञ्चैव स्नानं तीर्थं जपस्तपः ।
विप्रैः सम्पादितं यस्य सम्पन्नं तस्य तद्भवेत् ॥ ५८ ॥
व्रतच्छिद्रं तपश्छिद्रं यच्छिद्रं यज्ञकर्मणि ।
सर्वं भवति निश्छिद्रं ब्राह्मणैरुपपादितम् ॥ ५९ ॥
ब्राह्मणा जङ्गमं तीर्थं निर्जलं सर्वकामदम् ।
तेषां वाक्योदकेनैव शुध्यन्ति मलिना जनाः ॥ ६० ॥
ब्राह्मणा यानि भाषन्ते भाषन्ते तानि देवताः ।
सर्ववेदमया विप्रा न तद्वचनमन्यथा ॥ ६१ ॥
अन्नाद्ये कीटसंयुक्ते मक्षिकाकीटदूषिते ।
अन्तरा संस्पृशेच्चापस्तदन्नं भस्मना स्पृशेत् ॥ ६२ ॥
भुञ्जानो हि यदा विप्रः पादं हस्तेन संस्पृशेत् ।

उच्छिष्टं हि स वै भुङ्क्ते यो भुङ्क्ते मुक्तभाजने ॥ ६३ ॥
पादुकास्थो न भुञ्जीत पर्यङ्के संस्थितोऽपि वा ।
शुना चाण्डालदृष्टो वा भोजनं परिवर्जयेत् ॥ ६४ ॥
पक्वान्नञ्च निषिद्धं यदन्नशुद्धिस्तथैव च ।
यथा पराशरेणोक्तं तथैवाहं वदामि वः ॥ ६५ ॥
मितं द्रोणाढकस्यान्नं काकश्वानोपघातितम् ।
केनैतच्छुद्ध्यते चान्नं ब्राह्मणेभ्यो निवेदयेत् ॥ ६६ ॥
काकश्वानावलीढन्तु द्रोणान्नं न परित्यजेत् ।
वेदवेदाङ्गविद्विप्रैर्धर्मशास्त्रानुपालकैः ॥ ६७ ॥
प्रस्था द्वात्रिंशतिर्द्रोणः स्मृतो द्विप्रस्थ आढकः ।
ततो द्रोणाढकस्यान्नं श्रुतिस्मृतिविदो विदुः ॥ ६८ ॥
काकश्वानावलीढं तु गवाघ्रातं खरेण वा ।
स्वल्पमन्नं त्यजेद्विप्रः शुद्धिर्द्रोणाढके भवेत् ॥ ६९ ॥
अन्यस्योद्धृत्य तन्मात्रं यच्च नोपहतं भवेत् ।
सुवर्णोदकमभ्युक्ष्य हुताशेनैव तापयेत् ॥ ७० ॥
हुताशनेन संस्पृष्टं सुवर्णसलिलेन च ।
विप्राणां ब्रह्मघोषेण भोज्यं भवति तत्क्षणात् ॥ ७१ ॥

इति पाराशरे धर्मशास्त्रे षष्ठोऽध्यायः ॥

सप्तमोऽध्यायः ।

अथातो द्रव्यसंशुद्धिः पराशरवचो यथा ।
दारवाणान्तु पात्राणां तत्क्षणाच्छुद्धिरिष्यते ॥ १ ॥
मार्जनाद् यज्ञपात्राणां पाणिना यज्ञकर्मणि ।

चमसानां ग्रहाणाञ्च शुद्धिः प्रक्षालनेन तु ॥ २ ॥
चरूणां स्रुक्स्रुवाणाञ्च शुद्धिरुष्णेन वारिणा ।
भस्मना शुद्ध्यते कांस्यं ताम्रमम्लेन शुद्ध्यति ॥ ३ ॥
रजसा शुद्ध्यते नारी विकलं या न गच्छति ।
नदी वेगेन शुद्ध्येत लेपो यदि न दृश्यते ॥ ४ ॥
वापीकूपतडागेषु दूषितेषु कथञ्चन ।
उद्धृत्य वै घटशतं पञ्चगव्येन शुद्ध्यति ॥ ५ ॥
अष्टवर्षा भवेद्गौरी नववर्षा तु रोहिणी ।
दशवर्षा भवेत् कन्या अत ऊर्द्ध्वं रजस्वला ॥ ६ ॥
प्राप्ते तु द्वादशे वर्षे यः कन्यां न प्रयच्छति ।
मासि मासि रजस्तस्याः पिबन्ति पितरः स्वयम् ॥ ७ ॥
माता चैव पिता चैव ज्येष्ठो भ्राता तथैव च ।
त्रयस्ते नरकं यान्ति दृष्ट्वा कन्यां रजस्वलाम् ॥ ८ ॥
यस्तां समुद्वहेत् कन्यां ब्राह्मणोऽज्ञानमोहितः ।
असम्भाष्यो ह्यपाङ्क्तेयः स विप्रो वृषलीपतिः ॥ ९ ॥
यः करोत्येकरात्रेण वृषलीसेवनं द्विजः ।
स भैक्षभुग्जपन्नित्यं त्रिभिर्वर्षैर्विशुद्ध्यति ॥ १० ॥
अस्तं गते यदा सूर्ये चाण्डालं पतितं स्त्रियम् ।
सूतिकां स्पृशतश्चैव कथं शुद्धिर्विधीयते ॥ ११ ॥
जातवेदं सुवर्णं च सोममार्गं विलोक्य च ।
ब्राह्मणानुगतश्चैव स्नानं कृत्वा विशुद्ध्यति ॥ १२ ॥
स्पृष्ट्वा रजस्वलाऽन्योन्यं ब्राह्मणी ब्राह्मणी तथा ।
तावत्तिष्ठेन्निराहारा त्रिरात्रेणैव शुद्ध्यति ॥ १३ ॥

स्पृष्ट्वा रजस्वलान्योन्यं ब्राह्मणी क्षत्रिया तथा ।
अर्द्धकृच्छ्रं चरेत् पूर्वा पादमेकमनन्तरा ॥ १४ ॥
स्पृष्ट्वा रजस्वलान्योन्यं ब्राह्मणी वैश्यजा तथा ।
पादोनं चैव पूर्वीयाः परायाः कृच्छ्रपादकम् ॥ १५ ॥
स्पृष्ट्वा रजस्वलान्योन्यं ब्राह्मणी शूद्रजा तथा ।
कृच्छ्रेण शुध्यते पूर्वा शूद्रा दानेन शुध्यति ॥ १६ ॥
स्नाता रजस्वला या तु चतुर्थेऽहनि शुध्यति ।
कुर्याद्रजोनिवृत्तौ तु दैवपित्र्यादिकर्म च ॥ १७ ॥
रोगेण यद्रजः स्त्रीणामन्वहन्तु प्रवर्त्तते ।
नाशुचिः सा ततस्तेन तत् स्याद्वैकालिकं मतम् ॥ १८ ॥
प्रथमेऽहनि चाण्डाली द्वितीये ब्रह्मघातिनी ।
तृतीये रजकी प्रोक्ता चतुर्थेऽहनि शुध्यति ॥ १९ ॥
आतुरे स्नान उत्पन्ने दशकृत्वो ह्यनातुरः ।
स्नात्वा स्नात्वा स्पृशेदेनं ततः शुध्येत् स आतुरः ॥ २० ॥
उच्छिष्टोच्छिष्टसंस्पृष्टः शुना शूद्रेण वा द्विजः ।
उपोष्य रजनीमेकां पञ्चगव्येन शुध्यति ॥ २१ ॥
अनुच्छिष्टेन शूद्रेण स्नानं स्पर्शे विधीयते ।
उच्छिष्टेन च संस्पृष्टः प्राजापत्यं समाचरेत् ॥ २२ ॥
भस्मना शुध्यते कांस्यं सुरया यन्न लिप्यते ।
सुरामात्रेण संस्पृष्टं शुध्यतेऽग्न्युपलेपनैः ॥ २३ ॥
गवा घ्रातानि कांस्यानि श्वकाकोपहतानि च ।
शुध्यन्ति दशभिः क्षारैः शूद्रोच्छिष्टानि यानि च ॥ २४ ॥
गण्डूषं पादशौचं च कृत्वा वै कांस्यभाजने ।

षण्मासाद् भुवि निक्षिप्य उद्धृत्य पुनराचरेत् ॥ २५ ॥
आयसेष्वपसारेण सीसस्याग्नौ विशोधनम् ।
दन्तमस्थि तथा शृङ्गं रौप्यं सौवर्णभाजनम् ॥ २६ ॥
मणिपाषाणशङ्खाश्च एतान् प्रक्षालयेज्जलैः ।
पाषाणे तु पुनर्घृष्टिरेषा शुद्धिरुदाहृता ॥ २७ ॥
मृण्डाण्डदहनाच्छुद्धिर्धान्यानां मार्जनादपि ।
अद्भिस्तु प्रोक्षणं शौचं बहूनां धान्यवाससाम् ॥ २८ ॥
प्रक्षालनेन त्वल्पानामद्भिः शौचं विधीयते ।
वेणुवल्कलचीराणां क्षौमकार्पासवाससाम् ॥ २९ ॥
और्णानां नेत्रपट्टानां जलाच्छौचं विधीयते ।
तूलिकाद्युपधानानि पीतरक्ताम्बराणि च ॥ ३० ॥
शोषयित्वार्कतापेन प्रोक्षयित्वा शुचिर्भवेत् ।
मुञ्जोपस्करशूर्पाणां शाणस्य फलचर्मणाम् ॥ ३१ ॥
तृणकाष्ठादिरज्जूनामुदकप्रोक्षणं मतम् ।
मार्जारमक्षिकाकीटपतङ्गक्रमिदर्दुराः ॥ ३२ ॥
मेध्यामेध्यं स्पृशन्त्येव नोच्छिष्टान् मनुरब्रवीत् ।
भूमिं स्पृष्ट्वा गतं तोयं यश्चान्योन्यविप्रुषः ॥ ३३ ॥
भुक्तोच्छिष्टं तथा स्नेहं नोच्छिष्टं मनुरब्रवीत् ।
ताम्बूलेक्षुफले चैव भुक्तस्नेहानुलेपने ॥ ३४ ॥
मधुपर्के च सोमे च नोच्छिष्टं मनुरब्रवीत् ।
रथ्याकर्द्दमतोयानि नावः पन्थास्तृणानि च ॥ ३५ ॥
मरुतार्केण शुद्ध्यन्ति पक्केष्टकाचितानि च ।
अदुष्टा सन्तता धारा वातोद्धूताश्च रेणवः ॥ ३६ ॥

स्त्रियो वृद्धाश्च बालाश्च न दुष्यन्ति कदाचन ।
क्षुते निष्ठीवने चैव दन्तोच्छिष्टे तथानृते ॥ ३७ ॥
पतितानाञ्च सम्भाषे दक्षिणं श्रवणं स्पृशेत् ।
अग्निरापश्च वेदाश्च सोमसूर्य्यानिलास्तथा ॥ ३८ ॥
एते सर्व्वेऽपि विप्राणां श्रोत्रे तिष्ठन्ति दक्षिणे ।
प्रभासादीनि तीर्थानि गङ्गाद्याः सरितस्तथा ॥ ३९ ॥
विप्रस्य दक्षिणे कर्णे सन्निध्यं मनुरब्रवीत् ।
देशभङ्गे प्रवासे वा व्याधिषु व्यसनेष्वपि ॥ ४० ॥
रक्षेदेव स्वदेहादि पश्चाद्धर्म्मं समाचरेत् ।
येन केन च धर्म्मेण मृदुना दारुणेन च ॥ ४१ ॥
उद्धरेद्दीनमात्मानं समर्थो धर्म्ममाचरेत् ।
आपत्काले तु सम्प्राप्ते शौचाचारं न चिन्तयेत् ॥ ४२ ॥
स्वयं समुद्धरेत् पश्चात् स्वस्थो धर्म्मं समाचरेत् ॥

इति पाराशरे धर्म्मशास्त्रे सप्तमोऽध्यायः ॥

अष्टमोऽध्यायः ।

गवां बन्धनयोक्त्रेषु भवेन्मृत्युरकामतः ।
अकामात् कृतपापस्य प्रायश्चित्तं कथं भवेत् ॥ १ ॥
वेदवेदाङ्गविदुषां धर्म्मशास्त्रं विजानताम् ।
स्वकर्म्मरतविप्राणां स्वकं पापं निवेदयेत् ॥ २ ॥
अत ऊर्द्ध्वं प्रवक्ष्यामि उपस्थानस्य लक्षणम् ।
उपस्थितो हि न्यायेन व्रतादेशनमर्हति ॥ ३ ॥
सद्यो निःसंशये पापे न भुञ्जीतानुपस्थितः ।

भुञ्जानो वर्द्धयेत् पापं पर्षद् यत्र न विद्यते ॥ ४ ॥
संशये तु न भोक्तव्यं यावत् कार्य्यविनिश्चयः ।
प्रमादश्च न कर्त्तव्यो यथैवासंशयस्तथा ॥ ५ ॥
कृत्वा पापं न गूहेत गुह्यमानं विवर्द्धते ।
स्वल्पं वाथ प्रभूतं वा धर्मविद्भ्यो निवेदयेत् ॥ ६ ॥
ते हि पापे कृते वैद्या हन्तारश्चैव पाप्मनाम् ।
व्याधितस्य यथा वैद्या बुद्धिमन्तो रुजापहाः ॥ ७ ॥
प्रायश्चित्ते समुत्पन्ने ह्रीमान् सत्यपरायणः ।
मृदुरार्जवसम्पन्नः शुद्धिं गच्छेत मानवः ॥ ८ ॥
सचैलं वाग्यतः स्नात्वा क्लिन्नवासाः समाहितः ।
क्षत्रियो वाथ वैश्यो वा ततः पर्षदमागतः ॥ ९ ॥
उपस्थाय ततः शीघ्रमार्त्तिमान् धरणीं व्रजेत् ।
गात्रैश्च शिरसा चैव न च किञ्चिदुदाहरेत् ॥ १० ॥
सावित्र्याश्चापि गायत्र्याः सन्ध्योपास्त्यग्निकार्य्ययोः ।
अज्ञानात् कृषिकर्त्तारो ब्राह्मणा नामधारकाः ॥ ११ ॥
अव्रतानाममन्त्राणां जातिमात्रोपजीविनाम् ।
सहस्रशः समेतानां परिषत्त्वं न विद्यते ॥ १२ ॥
यद्वदन्ति तमोमूढा मूर्खा धर्ममतद्विदः ।
तत्पापं शतधा भूत्वा तद्वक्तॄनधिगच्छति ॥ १३ ॥
अज्ञात्वा धर्मशास्त्राणि प्रायश्चित्तं ददाति यः ।
प्रायश्चित्ती भवेत् पूतः किल्बिषं पर्षदं व्रजेत् ॥ १४ ॥
चत्वारो ब्राह्मणा वापि यं ब्रूयुर्वेदपारगाः ।
स धर्म इति विज्ञेयो नेतरैस्तु सहस्रशः ॥ १५ ॥

प्रमाणमार्गं मार्गन्तो ये धर्मं प्रवदन्ति वै ।
तेषामुद्विजते पापं सद्भूतगुणवादिनाम् ॥ १६ ॥
यथाश्मनि स्थितं तोयं मारुतार्केण शुष्यति ।
एवं परिषदादेशान्नाशयेत्तद्धि दुष्कृतम् ॥ १७ ॥
नैव गच्छति कर्तारं नैव गच्छति पर्षदम् ।
मारुतार्कादिसंयोगात् पापं नश्यति तोयवत् ॥ १८ ॥
अनाहिताग्नयो येऽन्ये वेदवेदाङ्गपारगाः ।
पञ्च त्रयो वा धर्मज्ञाः परिषत् सा प्रकीर्त्तिता ॥ १९ ॥
मुनीनामात्मविद्यानां द्विजानां यज्ञयाजिनाम् ।
वेदव्रतेषु स्नातानामेकोऽपि परिषद्भवेत् ॥ २० ॥
पञ्च पूर्वं मया प्रोक्तास्तेषाञ्चैव त्वसम्भवे ।
स्ववृत्तिपरितुष्टा ये परिषत् सा प्रकीर्त्तिता ॥ २१ ॥
अत ऊर्द्ध्वं तु ये विप्राः केवलं नामधारकाः ।
परिषत्त्वं न तेषां वै सहस्रगुणितेष्वपि ॥ २२ ॥
यथा काष्ठमयो हस्ती यथा चर्म्ममयो मृगः ।
ब्राह्मणास्त्वनधीयानास्त्रयस्ते नामधारकाः ॥ २३ ॥
ग्रामस्थानं यथा शून्यं यथा कूपस्तु निर्जलः ।
यथा हुतमनग्नौ च अमन्त्रो ब्राह्मणस्तथा ॥ २४ ॥
यथा षण्ढोऽफलः स्त्रीषु यथा गौरूषराफला ।
यथा चाज्ञेऽफलं दानं यथा विप्रोऽनृचोऽफलः ॥ २५ ॥
चित्रं कर्म यथानेकैरङ्गैरुन्मील्यते शनैः ।
ब्राह्मण्यमपि तद्वत् स्यात् संस्कारैर्विधिपूर्वकैः ॥ २६ ॥
प्रायश्चित्तं प्रयच्छन्ति ये द्विजा नामधारकाः ।

ते द्विजाः पापकर्म्माणः समेता नरकं ययुः ॥ २७ ॥
ये पठन्ति द्विजा वेदं पञ्चयज्ञरताश्च ये ।
त्रैलोक्यं धारयन्त्येते पञ्चेन्द्रियरताश्रयाः ॥ २८ ॥
सम्प्रणीतः श्मशानेषु दीप्तोऽग्निः सर्वभक्षकः ।
तथैव ज्ञानवान् विप्रः सर्वभक्षस्तु दैवतम् ॥ २९ ॥
अमेध्यानि च सर्व्वाणि प्रक्षिपन्त्युदके यथा ।
तथैव किल्बिषं सर्वं प्रक्षेप्तव्यं द्विजेऽमले ॥ ३० ॥
गायत्रीरहितो विप्रः शूद्रादप्यशुचिर्भवेत् ।
गायत्रीब्रह्मतत्त्वज्ञाः संपूज्यन्ते द्विजोत्तमाः ॥ ३१ ॥
दुःशीलोऽपि द्विजः पूज्यो न शूद्रो विजितेन्द्रियः ।
कः परित्यज्य दुष्टां गां दुहेच्छीलवतीं खरीम् ॥ ३२ ॥
धर्मशास्त्ररथारूढा वेदखड्गधरा द्विजाः ।
क्रीड़ार्थमपि यद् ब्रूयुः स धर्मः परमः स्मृतः ॥ ३३ ॥
चातुर्वेद्यो विकल्पी च अङ्गविद्धर्मपाठकः ।
प्रपस्त्राश्रमिणो मुख्याः परिषत् स्याद्दशावराः ॥ ३४ ॥
राज्ञश्चानुमते चैव प्रायश्चित्तं द्विजो वदेत् ।
स्वयमेव न वक्तव्या प्रायश्चित्तस्य निष्कृतिः ॥ ३५ ॥
ब्राह्मणांश्च व्यतिक्रम्य राजा यत् कर्तुमिच्छति ।
तत् पापं शतधा भूत्वा राजानमुपगच्छति ॥ ३६ ॥
प्रायश्चित्तं सदा दद्याद्देवतायतनाग्रतः ।
आत्मानं पावयेत् पश्चाज्जपन् वै वेदमातरम् ॥ ३७ ॥
सशिखं वपनं कृत्वा त्रिसन्ध्यमवगाहनम् ।
गवां गोष्ठे वसेद्रात्रौ दिवा गाः समनुव्रजेत् ॥ ३८ ॥

उष्णे वर्षति शीते वा मारुते वाति वा भृशम् ।
न कुर्व्वीतात्मनस्त्राणं गोरकृत्वा तु शक्तितः ॥ ३९ ॥
आत्मनो यदि वान्येषां गृहे क्षेत्रेऽथवा खले ।
भक्षयन्तीं न कथयेत् पिबन्तं चैव वत्सकम् ॥ ४० ॥
पिबन्तीषु पिबेत्तोयं संविशन्तीषु संविशेत् ।
पतितां पङ्कमग्नां वा सर्वप्राणैः समुद्धरेत् ॥ ४१ ॥
ब्राह्मणार्थे गवार्थे वा यस्तु प्राणान् परित्यजेत् ।
मुच्यते ब्रह्महत्याद्यैर्गोप्ता गोर्ब्राह्मणस्य च ॥ ४२ ॥
गोवधस्यानुरूपेण प्राजापत्यं विनिर्द्दिशेत् ।
प्राजापत्यन्तु यत्कृच्छ्रं विभजेत्तच्चतुर्व्विधम् ॥ ४३ ॥
एकाहमेकभक्ताशी एकाहं नक्तभोजनः ।
अयाचिताश्येकमहरेकाहं मारुताशनः ॥ ४४ ॥
दिनद्वयं चैकभक्तो द्विदिनं नक्तभोजनः ।
दिनद्वयमयाची स्याद् द्विदिनं मारुताशनः ॥ ४५ ॥
त्रिदिनं चैकभक्ताशी त्रिदिनं नक्तभोजनः ।
दिनत्रयमयाची स्यात्त्रिदिनं मारुताशनः ॥ ४६ ॥
चतुरहन्त्वेकभक्ताशी चतुरहं नक्तभोजनः ।
चतुर्द्दिनमयाची स्याच्चतुरहं मारुताशनः ॥ ४७ ॥
प्रायश्चित्ते ततश्चीर्णे कुर्याद्ब्राह्मणभोजनम् ।
विप्राय दक्षिणां दद्यात् पवित्राणि जपेद् द्विजः ॥ ४८ ॥
ब्राह्मणान् भोजयित्वा तु गोघ्नः शुद्धो न संशयः ॥

इति पाराशरे धर्मशास्त्रे नवमोऽध्यायः ।

नवमोऽध्यायः ।

गवां संरक्षणार्थाय न दुष्येद्रोधबन्धयोः ।
तद्वधन्तु न तं विद्यात् कामात् कामकृतन्तथा ॥ १ ॥
अङ्गुष्ठमात्रः स्थूलो वा बाहुमात्रः प्रमाणतः ।
आर्द्रस्तु सपलाशश्च दण्ड इत्यभिधीयते ॥ २ ॥
दण्डादूर्द्ध्वं यदन्येन प्रहरेद्वा निपातयेत् ।
प्रायश्चित्तं चरेत् प्रोक्तं द्विगुणं गोव्रतं चरेत् ॥ ३ ॥
रोधबन्धनयोक्त्राणि घातश्चेति चतुर्विधम् ।
एकपादञ्चरेद्रोधे द्विपादं बन्धने चरेत् ॥ ४ ॥
योक्त्रेषु पादहीनं स्याच्चरेत् सर्वं निपातने ।
गोचारे च गृहे वापि दुर्गेष्वपि समेष्वपि ॥ ५ ॥
नदीष्वपि समुद्रेषु खातेऽप्यथ दरीमुखे ।
दग्धदेशे स्थिताः गावः स्तम्भनाद्रोध उच्यते ॥ ६ ॥
योक्त्रदामकडोरैश्च घण्टाभरणभूषणैः ।
गृहे वापि वने वापि बद्धा स्याद्गौर्मृता यदि ॥ ७ ॥
तदेव बन्धनं विद्यात् कामाकामकृतञ्च यत् ।
हलेखे शकटे पङ्क्तौ भारे वा पीडितो नरैः ॥ ८ ॥
गोपतिर्मृत्युमाप्नोति योक्त्रो भवति तद्वधः ।
मत्तः प्रमत्त उन्मत्तश्चेतनो वाप्यचेतनः ॥ ९ ॥
कामाकामकृतक्रोधो दण्डैर्हन्यादथोपलैः ।
प्रहता वा मृता वापि तद्धि हेतुर्निपातने ॥ १० ॥
मूर्च्छितः पतितो वापि दण्डेनाभिहतः स तु ।
उत्थितस्तु यदा गच्छेत् पञ्च सप्त दशैव वा ॥ ११ ॥

ग्रासं वा यदि गृह्णीयात्तोयं वापि पिबेद् यदि ।
पूर्वव्याध्युपसृष्टश्चेत् प्रायश्चित्तं न विद्यते ॥ १२ ॥
पिण्डस्थे पादमेकन्तु द्वौ पादौ गर्भसम्मिते ।
पादोनं व्रतमुद्दिष्टं हत्वा गर्भमचेतनम् ॥ १३ ॥
पादेऽङ्गरोमवपनं द्विपादे श्मश्रुणोऽपि च ।
त्रिपादे तु शिखावर्जं सशिखन्तु निपातने ॥ १४ ॥
पादे वस्त्रयुगञ्चैव द्विपादे कांस्यभाजनम् ।
पादोने गोवृषं दद्याच्चतुर्थे गोद्वयं स्मृतम् ॥ १५ ॥
निष्पन्नसर्वगात्रन्तु दृश्यते वा सचेतनम् ।
अङ्गप्रत्यङ्गसम्पन्ने द्विगुणं गोव्रतं चरेत् ॥ १६ ॥
पाषाणे नैव दण्डेन गावो येनाभिघातिताः ।
शृङ्गभङ्गे चरेत् पादं द्वौ पादौ नेत्र घातने ॥ १७ ॥
लाङ्गूले कृच्छ्रपादन्तु द्वौ पादावस्थिभञ्जने ।
त्रिपादञ्चैव कर्णेतु चरेत् सर्वं निपातने ॥ १८ ॥
शृङ्गभङ्गेऽस्थिभङ्गे च कटिभङ्गे तथैव च ।
यदि जीवति षण्मासान् प्रायश्चित्तं न विद्यते ॥ १९ ॥
व्रणभङ्गे च कर्त्तव्यः स्नेहाभ्यङ्गस्तु पाणिना ।
यवसश्चापहर्त्तव्यो यावद्दृढबलो भवेत् ॥ २० ॥
यावत् सम्पूर्णसर्वाङ्गस्तावत्तं पोषयेन्नरः ।
गोरूपं ब्राह्मणस्याग्रे नमस्कृत्य विवर्जयेत् ॥ २१ ॥
यद्यसम्पूर्णसर्व्वाङ्गो हीनदेहो भवेत्तदा ।
गोघातकस्य तस्यार्द्धं प्रायश्चित्तं विनिर्द्दिशेत् ॥ २२ ॥
काष्ठलोष्ट्रकपाषाणैः शस्त्रेणैवोद्धतो बलात् ।

व्यापादयति यो गान्तु तस्य शुद्धिं विनिर्दिशेत् ॥ २३ ॥
चरेत् सान्तपनं काष्ठे प्राजापत्यन्तु लोष्टके ।
तप्तकृच्छ्रन्तु पाषाणे शस्त्रे चैवातिकृच्छ्रकम् ॥ २४ ॥
पञ्च सान्तपने गावः प्राजापत्ये तथा त्रयः ।
तप्तकृच्छ्रे भवन्त्यष्टावतिकृच्छ्रे त्रयोदश ॥ २५ ॥
प्रमापणे प्राणभृतां दद्यात्तत्प्रतिरूपकम् ।
तस्यानुरूपं मूल्यं वा दद्यादित्यब्रवीन्मनुः ॥ २६ ॥
अन्यत्राङ्कनलक्ष्मभ्यां वाहने मोचने तथा ।
सायं संयमनार्थन्तु न दुष्येद्रोधबन्धयोः ॥ २७ ॥
अतिदाहेऽतिवाहे च नासिकाभेदने तथा ।
नदीपर्वतसञ्चारे प्रायश्चित्तं विनिर्दिशेत् ॥ २८ ॥
अतिदाहे चरेत्पादं द्वौ पादौ वाहने चरेत् ।
नासिके पादहीनन्तु चरेत्सर्वं निपातने ॥ २९ ॥
दहनात्तु विपद्येत अनड्वा नापि यन्त्रितः ।
उक्तं पाराशरेणैव ह्येकपादं यथाविधि ॥ ३० ॥
रोधबन्धनयोक्त्रञ्च भारः प्रहरणन्तथा ।
दुर्गप्रेरणयोक्त्रञ्च निमित्तानि वधस्य षट् ॥ ३१ ॥
बन्धपाशसुगुप्ताङ्गो म्रियते यदि गोपशुः ।
भवने तस्य नाशस्य पापे कृच्छ्रार्द्धमर्हति ॥ ३२ ॥
न नारिकेलैर्न च शाणवालैर्न चापि मौञ्जेन च बन्धशृङ्खलैः ।
एतैस्तु गावो न निबन्धनीया बद्ध्वातु तिष्ठेत् परशुं गृहीत्वा ॥ ३३ ॥
कुशैः काशैश्च बध्नीयाद्गोपशुं दक्षिणामुखम् ।
पाशलग्नाग्निदग्धेषु प्रायश्चित्तं न विद्यते ॥ ३४ ॥

यदि तत्र भवेत् काष्ठं प्रायश्चित्तं कथं भवेत् ।
जपित्वा पावनीं देवीं मुच्यते तत्र किल्बिषात् ॥ ३५ ॥
प्रेरयन् कूपवापीषु वृक्षच्छेदेषु पातयन् ।
गवाशनेषु विक्रीणंस्ततः प्राप्नोति गोवधम् ॥ ३६ ॥
आराधितस्तु यः कश्चिद्भिन्नकक्षो यदा भवेत् ।
श्रवणं हृदयं भिन्नं मग्नो वा कूटसङ्कटे ॥ ३७ ॥
कूपादुत्क्रमणे चैव भग्नो वा ग्रीवपादयोः ।
स एव म्रियते तत्र त्रीन् पादांस्तु समाचरेत् ॥ ३८ ॥
कूपखाते तटीबन्धे नदीबन्धे प्रपासु च ।
पानीयेषु विपन्नानां प्रायश्चित्तं न विद्यते ॥ ३९ ॥
कूपखाते तटीखाते दीर्घखाते तथैव च ।
अन्येषु धर्मपापेषु प्रायश्चित्तं न विद्यते ॥ ४० ॥
वेश्मद्वारे निवासेषु यो नरः खातमिच्छति ।
स्वकार्य्यगृहखातेषु प्रायश्चित्तं विनिर्दिशेत् ॥ ४१ ॥
निशि बन्धनिरुद्धेषु सर्पव्याघ्रहतेषु च ।
अग्निविद्युद्विपन्नानां प्रायश्चित्तं न विद्यते ॥ ४२ ॥
ग्रामघाते शरौघेण वेश्मभङ्गनिपातने ।
अतिवृष्टिहतानाञ्च प्रायश्चित्तं न विद्यते ॥ ४३ ॥
संग्रामे प्रहतानाञ्च ये दग्धा वेश्मकेषु च ।
दावाग्निग्रामघाते वा प्रायश्चित्तं न विद्यते ॥ ४४ ॥
यन्त्रिता गौश्चिकित्सार्थं मूढगर्भविमोचने ।
यत्ने कृते विपद्येत प्रायश्चित्तं न विद्यते ॥ ४५ ॥
व्यापन्नानां बहूनाञ्च बन्धने रोधने ऽपिवा ।

भिषङ्मिथ्याप्रचारे च प्रायश्चित्तं विनिर्दिशेत् ॥ ४६ ॥
गोवृषाणां विपत्तौ च यावन्तः प्रेक्षका जनाः ।
न वारयन्ति तां तेषां सर्वेषां पातकं भवेत् ॥ ४७ ॥
एको हतो यैर्बहुभिः समेतैर्न ज्ञायते यस्य हतोऽभिघातात् ।
दिव्येन तेषामुपलभ्य हन्ता निवर्त्तनीयो नृपसन्नियुक्तैः ॥ ४८ ॥
एका चेद्बहुभिः कापि दैवाद्व्यापादिता भवेत् ।
पादं पादञ्च हत्यायाश्चरेयुस्ते पृथक् पृथक् ॥ ४९ ॥
हतेषु रुधिरं दृश्यं व्याधिग्रस्तः कृशो भवेत् ।
नाना भवति दुष्टेषु एवमन्वेषणं भवेत् ॥ ५० ॥
मनुना चैवमेकेन सर्वशास्त्राणि जानता ।
प्रायश्चित्तन्तु तेनोक्तं गोषु चान्द्रायणं चरेत् ॥ ५१ ॥
केशानां रक्षणार्थाय द्विगुणं गोव्रतं चरेत् ।
द्विगुणे व्रत आदिष्टे दक्षिणा द्विगुणा भवेत् ॥ ५२ ॥
राजा वा राजपुत्रो वा ब्राह्मणो वा बहुश्रुतः ।
अकृत्वा वपनं तस्य प्रायश्चित्तं विनिर्दिशेत् ॥ ५३ ॥
यस्य न द्विगुणं दानं केशश्च परिरक्षितः ।
तत् पापं तस्य तिष्ठेत वक्ता च नरकं व्रजेत् ॥ ५४ ॥
यत् किञ्चित् क्रियते पापं सर्वं केशेषु तिष्ठति ।
सर्वान् केशान् समुद्धृत्य छेदयेदङ्गुलिद्वयम् ॥ ५५ ॥
एवं नारीकुमारीणां शिरसो मुण्डनं स्मृतम् ।
न स्त्रियाः केशवपनं न दूरे शयनाशनम् ॥ ५६ ॥
न च गोष्ठे वसेद्रात्रौ न दिवा गा अनुव्रजेत् ।
नदीषु सङ्गमे चैव अरण्येषु विशेषतः ॥ ५७ ॥

न स्त्रीणामजिनं वासो व्रतमेवं समाचरेत् ।
त्रिसन्ध्यं स्नानमित्युक्तं सुराणामर्च्चनं तथा ॥ ५८ ॥
बन्धुमध्ये व्रतं तासां कृच्छ्रचान्द्रायणादिकम् ।
गृहेषु नियतं तिष्ठेच्छुचिर्नियममाचरेत् ॥ ५९ ॥
इह यो गोवधं कृत्वा प्रच्छादयितुमिच्छति ।
स याति नरकं घोरं कालसूत्रमसंशयम् ॥ ६० ॥
विमुक्तो नरकात्तस्मान्मर्त्त्यलोके प्रजायते ।
क्लीवो दुःखी च कुष्ठी च सप्त जन्मानि वै नरः ॥ ६१ ॥
तस्मात् प्रकाशयेत् पापं स्वधर्मं सततं चरेत् ।
स्त्रीबालभृत्यगोविप्रेष्वतिकोपं विवर्जयेत् ॥ ६२ ॥

इति पाराशरे धर्मशास्त्रे नवमोऽध्यायः ॥

दशमोऽध्यायः ।

चातुर्वर्ण्यस्य सर्वत्र चीर्णं प्रोक्ता तु निष्कृतिः ।
अगम्यागमने चैव शुद्धौ चान्द्रायणञ्चरेत् ॥ १ ॥
एकैकं ह्रासयेत् पिण्डं कृष्णे शुक्ले च वर्द्धयेत् ।
अमावास्यां न भुञ्जीत एष चान्द्रायणो विधिः ॥ २ ॥
कुक्कुटाण्डप्रमाणन्तु ग्रासञ्च परिकल्पयेत् ।
अन्यथा भावदुष्टस्य न धर्मो नैव शुध्यति ॥ ३ ॥
प्रायश्चित्ते ततश्चीर्णे कुर्य्याद् ब्राह्मणभोजनम् ।
गोद्वयं वस्त्रयुग्मञ्च दद्याद्विप्रेषु दक्षिणाम् ॥ ४ ॥
चाण्डालीञ्च श्वपाकीञ्च ह्यभिगच्छति यो द्विजः ।
त्रिरात्रमुपवासी स्याद्विप्राणामनुशासनात् ॥ ५ ॥

सशिखं वपनं कुर्यात् प्राजापत्यत्रयञ्चरेत् ।
ब्रह्मकूर्चं ततः कृत्वा कुर्य्याद् ब्राह्मणतर्पणम् ॥ ६ ॥
गायत्रीञ्च जपेन्नित्यं दद्याद्गोमिथुनद्वयम् ।
विप्राय दक्षिणां दद्याच्छुद्धिमाप्नोत्यसंशयम् ॥ ७ ॥
क्षत्रियस्यापि वैश्यो वा चाण्डालीं गच्छतो यदि ।
प्राजापत्यद्वयं कुर्य्याद्दद्याद्गोमिथुनन्तथा ॥ ८ ॥
श्वपाकीमथ चाण्डालीं शूद्रो वै यदि गच्छति ।
प्राजापत्यं चरेत् कृच्छ्रं दद्याद्गोमिथुनन्तथा ॥ ९ ॥
मातरं यदि गच्छेत भगिनीं पुत्रिकान्तथा ।
एतास्तु मोहितो गत्वा त्रीन् कृच्छ्रांस्तु समाचरेत् ॥ १० ॥
चान्द्रायणत्रयं कुर्य्याच्छिश्नच्छेदेन शुध्यति ।
मातृस्वसृगमे चैव आत्मभेदनिदर्शनम् ॥ ११ ॥
अज्ञानात्तान्तु यो गच्छेत् कुर्य्याच्चान्द्रायणद्वयम् ।
दशगोमिथुनन्दद्याच्छुद्धिः पाराशरोऽब्रवीत् ॥ १२ ॥
पितृदारान् समारुह्य मातुराप्तां च भ्रातृजाम् ।
गुरुपत्नीं स्नुषां चैव भ्रातृभार्य्यां तथैव च ॥ १३ ॥
मातुलानीं सगोत्रां च प्राजापत्यत्रयं चरेत् ।
गोद्वयं दक्षिणां दत्त्वा शुध्यते नात्र संशयः ॥ १४ ॥
पशुवेश्यादिगमने महिष्युष्ट्रीकपीस्तथा ।
खरीञ्च शूकरीं गत्वा प्राजापत्यं समाचरेत् ॥ १५ ॥
गोगामी च त्रिरात्रेण गामेकां ब्राह्मणे ददेत् ।
महिष्युष्ट्रीखरीगामी त्वहोरात्रेण शुध्यति ॥ १६ ॥
डामरे समरे वापि दुर्भिक्षे वा जनक्षये ।

वन्दिग्राहे भयार्त्ते वा सदा स्वस्त्रीं निरीक्षयेत् ॥ १७ ॥
चाण्डालैः सह सम्पर्कं या नारी कुरुते ततः ।
विप्रान् दश वरान् मत्वा स्वकं दोषं प्रकाशयेत् ॥ १८ ॥
आकण्ठसम्मिते कूपे गोमयोदककर्द्दमे ।
तत्र स्थित्वा निराहारा त्वेकरात्रेण निष्क्रमेत् ॥ १९ ॥
सशिखं वपनं कृत्वा भुञ्जीयाद् यावकौदनम् ।
त्रिरात्रमुपवासित्वा त्वेकरात्रं जले वसेत् ॥ २० ॥
शङ्खपुष्पीलतामूलं पत्रञ्च कुसुमं फलम् ।
सुवर्णं पञ्चगव्यञ्च क्वाथयित्वा पिबेज्जलम् ॥ २१ ॥
एकभक्तं चरेत् पश्चाद् यावत् पुष्पवती भवेत् ।
व्रतं चरति तद्यावत्तावत् संवसते बहिः ॥ २२ ॥
प्रायश्चित्ते ततश्चीर्णे कुर्य्याद्ब्राह्मणभोजनम् ।
गोद्वयं दक्षिणां दद्याच्छुद्धिः पाराशरोऽब्रवीत् ॥ २३ ॥
चातुर्वर्ण्यस्य नारीणां कृच्छ्रं चान्द्रायणं व्रतम् ।
यथा भूमिस्तथा नारी तस्मात्तां न तु दूषयेत् ॥ २४ ॥
वन्दिग्राहेण या भुक्ता हत्वा बद्ध्वा बलाद्भयात् ।
कृत्वा सान्तपनं कृच्छ्रं शुद्ध्येत् पाराशरोऽब्रवीत् ॥ २५ ॥
सकृद्भुक्ता तु या नारी नेच्छन्ती पापकर्म्मभिः ।
प्राजापत्येन शुद्ध्येत ऋतुप्रस्रवणेन तु ॥ २६ ॥
पतत्यर्द्धं शरीरस्य यस्य भार्य्या सुरां पिबेत् ।
पतितार्द्धशरीरस्य निष्कृतिर्न विधीयते ॥ २७ ॥
गायत्रीं जपमानस्तु कृच्छ्रं सान्तपनं चरेत् ।
गोमूत्रं गोमयं क्षीरं दधि सर्पिः कुशोदकम् ॥ २८ ॥

एकरात्र्युपवासश्च कृच्छ्रं सान्तपनं स्मृतम् ।
जारेण जनयेद्गर्भं गते त्यक्ते मृते पतौ ॥ २९ ॥
तां त्यजेदपरे राष्ट्रे पतितां पापकारिणीम् ।
ब्राह्मणी तु यदा गच्छेत् परपुंसा समन्विता ॥ ३० ॥
सा तु नष्टा विनिर्दिष्टा न तस्या गमनं पुनः ।
कामान्मोहाद्यदा गच्छेत्त्यक्त्वा बन्धून् सुतान् पतिम् ॥ ३१ ॥
सा तु नष्टा परे लोके मानुषेषु विशेषतः ।
दशमे तु दिने प्राप्ते प्रायश्चित्तं न विद्यते ॥ ३२ ॥
दशाहं न त्यजेन्नारीं त्यजेन्नष्टश्रुतां तथा ।
भर्त्ता चैव चरेत् कृच्छ्रं कृच्छ्रार्द्धं चैव बान्धवाः ॥ ३३ ॥
तेषां भुक्त्वा च पीत्वा च अहोरात्रेण शुद्ध्यति ।
ब्राह्मणी तु यदा गच्छेत् परपुंसा विवर्जिता ॥ ३४ ॥
गत्वा पुंसां शतं याति त्यजेयुस्तान्तु गोत्रिणः ।
पुंसो यदि गृहं गच्छेत्तदशुद्धं गृहं भवेत् ॥ ३५ ॥
पितृमातृगृहं यच्च जारस्यैव तु तद्गृहम् ।
उल्लिख्य तद्गृहं पश्चात् पञ्चगव्येन शुद्ध्यति ॥ ३६ ॥
त्यजेन्मृण्मयपात्राणि वस्त्रं काष्ठञ्च शोधयेत् ।
सम्भारान् शोधयेत् सर्वान् गोकेशैश्च फलोद्भवान् ॥ ३७ ॥
ताम्राणि पञ्चगव्येन कांस्यानि दश भस्मभिः ।
प्रायश्चित्तं चरेद्विप्रो ब्राह्मणैरुपपादितम् ॥ ३८ ॥
गोद्वयं दक्षिणां दद्यात् प्राजापत्यं समाचरेत् ।
इतरेषामहोरात्रं पञ्चगव्येन शोधनम् ॥ ३९ ॥
सपुत्रः सह भृत्यैश्च कुर्य्याद् ब्राह्मणभोजनम् ।

च

आकाशं वायुरग्निश्च मेध्यं भूमिगतं जलम् ॥ ४० ॥
न दुष्यन्तीह दर्भाश्च यज्ञेषु चमसास्तथा ।
उपवासैर्व्रतैः पुण्यैः स्नानसन्ध्यार्च्चनादिभिः ॥ ४१ ॥
जपैर्होमैस्तथा दानैः शुद्ध्यन्ते ब्राह्मणाः सदा ।
इति पाराशरे धर्मशास्त्रे दशमोऽध्यायः ॥ ४२ ॥

एकादशोऽध्यायः ।

अमध्यरेतो गोमांसं चाण्डालान्नमथापि वा ।
यदि भुक्तन्तु विप्रेण कृच्छ्रं चान्द्रायणं चरेत् ॥ १ ॥
तथैव क्षत्रियो वैश्यस्तदर्द्धन्तु समाचरेत् ।
शूद्रोऽप्येवं यदा भुङ्क्ते प्राजापत्यं समाचरेत् ॥ २ ॥
पञ्चगव्यं पिबेच्छूद्रो ब्रह्मकूर्च्चं पिबेद्द्विजः ।
एकद्वित्रिचतुर्गाश्च दद्याद्विप्राद्यनुक्रमात् ॥ ३ ॥
शूद्रान्नं सूतकस्यान्नमभोज्यस्यान्नमेव च ।
शङ्कितं प्रतिषिद्धान्नं पूर्व्वोच्छिष्टं तथैव च ॥ ४ ॥
यदि भुक्तन्तु विप्रेण अज्ञानादापदापि वा ।
ज्ञात्वा समाचरेत् कृच्छ्रं ब्रह्मकूर्च्चन्तु पावनम् ॥ ५ ॥
व्यालैर्नकुलमार्जारैरन्नमुच्छिष्टितं यदा ।
तिलदर्भोदकैः प्रोक्ष्य शुद्ध्यते नात्र संशयः ॥ ६ ॥
शूद्रोऽप्यभोज्यं भुक्त्वान्नं पञ्चगव्येन शुद्ध्यति ।
क्षत्रियो वापि वैश्यश्च प्राजापत्येन शुद्ध्यति ॥ ७ ॥
एकपङ्क्त्युपविष्टानां विप्राणां सह भोजने ।
यद्येकोऽपि त्यजन् पात्रं शेषमन्नं न भोजयेत् ॥ ८ ॥

मोहाद्वा लोभतस्तत्र पङ्क्तावुच्छिष्टभोजने ।
प्रायश्चित्तं चरेद्विप्रः कृच्छ्रं सान्तपनं तथा ॥ ९ ॥
पीयूषं श्वेतलशुनं वृन्ताकफलगृञ्जनम् ।
पलाण्डुं वृक्षनिर्य्यासं देवस्वं कवकानि च ॥ १० ॥
उष्ट्रीक्षीरमविक्षीरमज्ञानाद्भुञ्जति द्विजः ।
त्रिरात्रमुपवासी स्यात् पञ्चगव्येन शुध्यति ॥ ११ ॥
मण्डूकं भक्षयित्वा च मूषिकामांसमेव च ।
ज्ञात्वा विप्रस्त्वहोरात्रं यावकान्नेन शुध्यति ॥ १२ ॥
क्षत्रियो वापि वैश्यो वा क्रियावन्तौ शुचिव्रतौ ।
तद्गृहेषु द्विजैर्भोज्यं हव्यकव्येषु नित्यशः ॥ १३ ॥
घृतं तैलं तथा क्षीरं गुडं तैलेन पाचितम् ।
गत्वा नदीतटे विप्रो भुञ्जीयाच्छूद्रभोजनम् ॥ १४ ॥
अज्ञानाद्भुञ्जते विप्राः सूतके मृतकेऽपि वा ।
प्रायश्चित्तं कथं तेषां वर्णे वर्णे विनिर्द्दिशेत् ॥ १५ ॥
गायत्र्यष्टसहस्रेण शुद्धिः स्याच्छूद्रसूतके ।
वैश्ये पञ्चसहस्रेण त्रिसहस्रेण क्षत्रिये ॥ १६ ॥
ब्राह्मणस्य यदा भुङ्क्ते प्राणायामेन शुध्यति ।
अथ वा वामदेव्येन साम्ना चैकेन शुध्यति ॥ १७ ॥
शुष्कान्नं गोरसं स्नेहं शूद्रवेश्मन आगतम् ।
पक्वं विप्रगृहे पूतं भोज्यं तन्मनुरब्रवीत् ॥ १८ ॥
आपत्काले तु विप्रेण भुक्तं शूद्रगृहे यदि ।
मनस्तापेन शुध्येत द्रुपदां वा शतं जपेत् ॥ १९ ॥
दासनापितगोपालकुलमित्रार्द्धसीरिणः ।

एते शूद्रेषु भोज्यान्ना यश्चात्मानं निवेदयेत् ॥ २० ॥
शूद्रकन्यासमुत्पन्नो ब्राह्मणेन तु संस्कृतः ।
संस्कृतैस्तु भवेद्दासो ह्यसंस्कारैस्तु नापितः ॥ २१ ॥
क्षत्रियाच्छूद्रकन्यायां समुत्पन्नस्तु यः सुतः ।
स गोपाल इति ज्ञेयो भोज्या विप्रैर्न संशयः ॥ २२ ॥
वैश्यकन्यासमुत्पन्नो ब्राह्मणेन तु संस्कृतः ।
आर्द्धिकश्च स तु ज्ञेयो भोज्यो विप्रैर्न संशयः ॥ २३ ॥
भाण्डस्थितमभोज्येषु जलं दधि घृतं पयः ।
अकामतस्तु यो भुङ्क्ते प्रायश्चित्तं कथं भवेत् ॥ २४ ॥
ब्राह्मणः क्षत्रियो वैश्यः शूद्रो वाप्युपसर्पति ।
ब्रह्मकूर्च्चोपवासेन यथा वर्णस्य निष्कृतिः ॥ २५ ॥
शूद्राणां नोपवासः स्याच्छूद्रो दानेन शुध्यति ।
ब्रह्मकूर्च्चमहोरात्रं श्वपाकमपि शोधयेत् ॥ २६ ॥
गोमूत्रं गोमयं क्षीरं दधि सर्पिः कुशोदकम् ।
निर्द्दिष्टं पञ्चगव्यन्तु पवित्रं पापनाशनम् ॥ २७ ॥
गोमूत्रं कृष्णवर्णायाः श्वेताया गोमयं हरेत् ।
पयश्च ताम्रवर्णाया रक्ताया दधि चोच्यते ॥ २८ ॥
कपिलाया घृतं ग्राह्यं सर्वं कापिलमेव वा ।
गोमूत्रस्य पलं दद्यादङ्गुष्ठार्द्धन्तु गोमयम् ।
आज्यस्यैकपलं दद्यादङ्गुष्ठार्द्धन्तु गोमयम् ।
क्षीरं सप्तपलं दद्यात् पलमेकं कुशोदकम् ॥ ३० ॥
गायत्र्या गृह्य गोमूत्रं गन्धद्वारेति गोमयम् ।
आप्यायस्वेति च क्षीरं दधिक्राव्णेति वै दधि ॥ ३१ ॥

तेजोऽसि शुक्रमित्याज्यं देवस्य त्वा कुशोदकम् ।
पञ्चगव्यमृचा पूतं स्थापयेदग्निसन्निधौ ॥ ३२ ॥
आपोहिष्ठेति चालोड्य मानस्तोकेति मन्त्रयेत् ।
सप्तावरास्तु ये दर्भा अच्छिन्नाग्राः शुकत्विषः ॥ ३३ ॥
एभिरुद्धृत्य होतव्यं पञ्चगव्यं यथाविधि ।
इरावती इदं विष्णुर्मानस्तोके च शंवती ॥ ३४ ॥
एतैरुद्धृत्य होतव्यं हुतशेषं स्वयं पिबेत् ।
आलोड्य प्रणवेनैव निर्मथ्य प्रणवेन तु ॥ ३५ ॥
उद्धृत्य प्रणवेनैव पिबेच्च प्रणवेन तु ।
यत्त्वगस्थिगतं पापं देहे तिष्ठति देहिनाम् ॥ ३६ ॥
ब्रह्मकूर्चो दहेत् सर्वं यथैवाग्निरिवेन्धनम् ।
पिबतः पतितं तोयं भाजने मुखनिःसृतम् ॥ ३७ ॥
अपेयं तद्विजानीयाद्भुक्त्वा चान्द्रायणं चरेत् ।
कूपे च पतितं दृष्ट्वा श्वशृगालौ च मर्कटम् ॥ ३८ ॥
अस्थिचर्म्मादि पतितं पीत्वा मेध्या अपो द्विजः ।
नारन्तु कूपे काकञ्च विड्वराहखरोष्ट्रकम् ॥ ३९ ॥
गावयं सौप्रतीकञ्च मायूरं खाड्गकं तथा ।
वैयाघ्रमार्क्षं सैंहं वा कूपं यदि मज्जति ॥ ४० ॥
तडागस्याथ दुष्टस्य पीतं स्यादुदकं यदि ।
प्रायश्चित्तं भवेत् पुंसः क्रमेणैतेन सर्वशः ॥ ४१ ॥
विप्रः शुद्ध्येत्त्रिरात्रेण क्षत्रियस्तु दिनद्वयात् ।
एकाहेन तु वैश्यस्तु शूद्रो नक्तेन शुद्ध्यति ॥ ४२ ॥
परपाकनिवृत्तस्य परपाकरतस्य च ।

अपचस्य च भुक्तान्नं द्विजश्चान्द्रायणं चरेत् ॥ ४३ ॥
अपचस्य च यद्दानं दातुश्चास्य कुतः फलम् ।
दाता प्रतिग्रहीता च द्वौ तौ निरयगामिनौ ॥ ४४ ॥
गृहीत्वाग्निं समारोप्य पञ्च यज्ञान्न निर्व्वपेत् ।
परपाकनिवृत्तोऽसौ मुनिभिः परिकीर्त्तितः ॥ ४५ ॥
पञ्चयज्ञं स्वयं कृत्वा परान्नेनोपजीवति ।
सततं प्रातरुत्थाय परपाकरतो हि सः ॥ ४६ ॥
गृहस्थधर्म्मा यो विप्रो ददाति परिवर्ज्जितः ।
ऋषिभिर्धर्म्मतत्त्वज्ञैरपचः परिकीर्त्तितः ॥ ४७ ॥
युगे युगे च ये धर्म्मास्तेषु धर्म्मेषु ये द्विजाः ।
तेषां निन्दा न कर्त्तव्या युगरूपा हि ब्राह्मणाः ॥ ४८ ॥
हुङ्कारं ब्राह्मणस्योक्त्वा त्वङ्कारन्तु मनीषिणः ।
स्नात्वा तिष्ठन्नहःशेषमभिवाद्य प्रसादयेत् ॥ ४९ ॥
ताड़यित्वा तृणेनापि कण्ठे वा बद्ध्वा वाससा ।
विवादेनापि निर्जित्य प्रणिपत्य प्रसादयेत् ॥ ५० ॥
अवगूर्य्य त्वहोरात्रं त्रिरात्रं क्षितिपातने ।
अतिकृच्छ्रञ्च रुधिरे कृच्छ्रमन्तरशोणिते ॥ ५१ ॥
नवाहमतिकृच्छ्रं स्यात् पाणिपूरान्नभोजनम् ।
त्रिरात्रमुपवासः स्यादतिकृच्छ्रः स उच्यते ॥ ५२ ॥
सर्व्वेषामेव पापानां सङ्करे समुपस्थिते ।
शतसाहस्रमभ्यस्ता गायत्री शोधनं परम् ॥ ५३ ॥

इति पाराशरे धर्म्मशास्त्रे एकादशोऽध्यायः ।

द्वादशोऽध्यायः ।

दुःस्वप्नं यदि पश्येत्तु वान्ते वा क्षुरकर्मणि ।
मैथुने प्रेतधूमे च स्नानमेव विधीयते ॥ १ ॥
अज्ञानात् प्राश्य विण्मूत्रं सुरां वा पिबते यदि ।
पुनः संस्कारमर्हन्ति त्रयो वर्णा द्विजातयः ॥ २ ॥
अजिनं मेखला दण्डो भैक्षचर्या व्रतानि च ।
निवर्त्तन्ते द्विजातीनां पुनः संस्कारकर्मणि ॥ ३ ॥
स्त्रीशूद्रस्य तु शुद्ध्यर्थं प्राजापत्यं विधीयते ।
पञ्चगव्यं ततः कृत्वा स्नात्वा पीत्वा विशुद्ध्यति ॥ ४ ॥
जलाग्निपतने चैव प्रव्रज्यानाशकेषु च ।
प्रत्यवसितमेतेषां कथं शुद्धिर्विधीयते ॥ ५ ॥
प्राजापत्यद्वयेनापि तीर्थाभिगमनेन च ।
वृषैकादशदानेन वर्णाः शुद्ध्यन्ति ते क्रमात् ॥ ६ ॥
ब्राह्मणस्य प्रवक्ष्यामि वनं गत्वा चतुष्पथम् ।
सशिखं वपनं कृत्वा प्राजापत्यद्वयं चरेत् ॥ ७ ॥
गोद्वयं दक्षिणां दद्याच्छुद्धिः स्वायम्भुवोऽब्रवीत् ।
मुच्यते तेन पानेन ब्राह्मणत्वञ्च गच्छति ॥ ८ ॥
स्नानानि पञ्च पुण्यानि कीर्त्तितानि मनीषिभिः ।
आग्नेयं वारुणं ब्राह्मं वायव्यं दिव्यमेव च ॥ ९ ॥
आग्नेयं भस्मना स्नानमवगाह्य तु वारुणम् ।
आपोहिष्ठेति च ब्राह्मं वायव्यं रजसा स्मृतम् ॥ १० ॥
यत्तु सातपवर्षेण स्नानं तद्दिव्यमुच्यते ।
तत्र स्नाने तु गङ्गायां स्नातो भवति मानवः ॥ ११ ॥

स्नानार्थं विप्रमायान्तं देवाः पितृगणैः सह ।
वायुभूता हि गच्छन्ति तृषार्त्ताः सलिलार्थिनः ॥ १२ ॥
निराशास्ते निवर्त्तन्ते वस्त्रनिष्पीड़ने कृते ।
तस्मान्न पीड़येद्वस्त्रमकृत्वा पितृतर्पणम् ॥ १३ ॥
विधुनोति हि यः केशान् स्नातः प्रस्रवतो द्विजः ।
आचामेद्वा जलस्थोऽपि स बाह्यः पितृदैवतैः ॥ १४ ॥
शिरः प्रावृत्य कण्ठं वा मुक्तकच्छशिखोऽपि वा ।
विना यज्ञोपवीतेन आचान्तोऽप्यशुचिर्भवेत् ॥ १५ ॥
जले स्थलस्थो नाचामेज्जलस्थश्च बहिःस्थले ।
उभे स्पृष्ट्वा समाचान्त उभयत्र शुचिर्भवेत् ॥ १६ ॥
स्नात्वा पीत्वा क्षुते सुप्ते भुक्त्वा रथ्योपसर्पणे ।
आचान्तः पुनराचामेद्वासो विपरिधाय च ॥ १७ ॥
क्षुते निष्ठीविते चैव दन्तोच्छिष्टे तथानृते ।
पतितानाञ्च सम्भाषे दक्षिणं श्रवणं स्पृशेत् ॥ १८ ॥
ब्रह्मा विष्णुश्च रुद्रश्च सोमः सूर्य्योऽनिलस्तथा ।
ते सर्वे ह्यपि तिष्ठन्ति कर्णे विप्रस्य दक्षिणे ॥ १९ ॥
दिवाकरकरैः पूतं दिवास्नानं प्रशस्यते ।
अप्रशस्तं निशि स्नानं राहोरन्यत्र दर्शनात् ॥ २० ॥
मरुतो वसवो रुद्रा आदित्याश्चाधिदेवताः ।
सर्वे सोमे विलीयन्ते तस्मात् स्नानन्तु तद्ग्रहे ॥ २१ ॥
खलयज्ञे विवाहे च संक्रान्तौ ग्रहणेषु च ।
शर्वर्य्यां दानमेतेषु नान्यत्रेति विनिश्चयः ॥ २२ ॥
पुत्रजन्मनि यज्ञे च तथा चात्ययकर्मणि ।

राहोश्च दर्शने दानं प्रशस्तं नान्यदा निशि ॥ २३ ॥
महानिशा तु विज्ञेया मध्यस्थप्रहरद्वयम् ।
प्रदोषपश्चिमौ यामौ दिनवत् स्नानमाचरेत् ॥ २४ ॥
चैत्यवृक्षश्चितिर्यूपश्चाण्डालः सोमविक्रयी ।
एतांस्तु ब्राह्मणः स्पृष्ट्वा सवासा जलमाविशेत् ॥ २५ ॥
अस्थिसंचयनात् पूर्वं रुदित्वा स्नानमाचरेत् ।
अन्तर्दशाहे विप्रस्य पूर्वमाचमनं भवेत् ॥ २६ ॥
सर्वं गङ्गासमं तोयं राहुग्रस्ते दिवाकरे ।
सोमग्रहे तथैवोक्तं स्नानदानादिकर्मसु ॥ २७ ॥
कुशपूतन्तु यत् स्नानं कुशेनोपस्पृशेद् द्विजः ।
कुशेनोद्धृततोयं यत् सोमपानसमं स्मृतम् ॥ २८ ॥
अग्निकार्य्यात् परिभ्रष्टाः सन्ध्योपासनवर्जिताः ।
वेदं चैवानधीयानाः सर्वे ते वृषलाः स्मृताः ॥ २९ ॥
तस्माद् वृषलभीतेन ब्राह्मणेन विशेषतः ।
अध्येतव्योऽप्येकदेशो यदि सर्वं न शक्यते ॥ ३० ॥
शूद्रान्नरसपुष्टस्याप्यधीयानस्य नित्यशः ।
जपतो जुह्वतो वापि गतिरूर्द्ध्वा न विद्यते ॥ ३१ ॥
शूद्रान्नं शूद्रसम्पर्कः शूद्रेणातु सहासनम् ।
शूद्राज्ज्ञानागमश्चापि ज्वलन्तमपि पातयेत् ॥ ३२ ॥
मृतसूतकपुष्टाङ्गो द्विजः शूद्रान्नभोजने ।
अहं तां न विजानामि कां कां योनिं गमिष्यति ॥ ३३ ॥
गृध्रो द्वादश जन्मानि दश जन्मानि शूकरः ।
श्वयोनौ सप्तजन्म स्यादित्येवं मनुरब्रवीत् ॥ ३४ ॥

दक्षिणार्थस्तु यो विप्रः शूद्रस्य जुहुयाद्धविः ।
ब्राह्मणस्तु भवेच्छूद्रः शूद्रस्तु ब्राह्मणो भवेत् ॥ ३५ ॥
मौनव्रतं समाश्रित्य आसीनो न वदेद् द्विजः ।
भुञ्जानो हि वदेद् यस्तु तदन्नं परिवर्जयेत् ॥ ३६ ॥
अर्द्धे भुक्ते तु यो विप्रस्तस्मिन् पात्रे जलं पिबेत् ।
हतं दैवञ्च पित्र्यञ्च आत्मानञ्चोपघातयेत् ॥ ३७ ॥
भाजनेषु च तिष्ठत्सु स्वस्ति कुर्वन्ति ये द्विजाः ।
न देवास्तृप्तिमायान्ति निराशाः पितरस्तथा ॥ ३८ ॥
गृहस्थस्तु यदा युक्तो धर्ममेवानुचिन्तयन् ।
पोष्यधर्मार्थसिद्ध्यर्थं न्यायवर्त्ती सुबुद्धिमान् ॥ ३९ ॥
न्यायोपार्जितवित्तेन कर्त्तव्यं ह्यात्मरक्षणम् ।
अन्यायेन तु यो जीवेत् सर्वकर्मबहिष्कृतः ॥ ४० ॥
अग्निचित् कपिला सत्री राजा भिक्षुर्महोदधिः ।
दृष्टमात्रं पुनन्त्येते तस्मात् पश्येत्तु नित्यशः ॥ ४१ ॥
अरणिं कृष्णमार्जारं चन्दनं सुमणिं घृतम् ।
तिलान् कृष्णाजिनं छागं गृहे चैतानि रक्षयेत् ॥ ४२ ॥
गवां शतं सैकवृषं यत्र तिष्ठत्ययन्त्रितम् ।
तत्क्षेत्रं दशगुणितं गोचर्म परिकीर्त्तितम् ॥ ४३ ॥
ब्रह्महत्यादिभिर्मर्त्यो मनोवाक्कायकर्मजैः ।
एतद्गोचर्मदानेन मुच्यते सर्वकिल्विषैः ॥ ४४ ॥
कुटुम्बिने दरिद्राय श्रोत्रियाय विशेषतः ।
यद्दानं दीयते तस्मै तदायुर्वृद्धिकारकम् ॥ ४५ ॥
आषोडशदिनादर्वाक् स्नानमेव रजस्वला ।

अत ऊर्द्ध्वं त्रिरात्रं स्यादनुग्रमना मुनिरब्रवीत् ॥ ४६ ॥
युगं युगद्वयञ्चैव त्रियुगञ्च चतुर्युगम् ।
चाण्डालसूतिकोदक्यापतितानामधः क्रमात् ॥ ४७ ॥
ततः सन्निधिमात्रेण सचैलं स्नानमाचरेत् ।
स्नात्वावलोकयेत् सूर्य्यमज्ञानात् स्पृशते यदि ॥ ४८ ॥
वापीकूपतड़ागेषु ब्राह्मणो ज्ञानदुर्बलः ।
तोयं पिबति वक्त्रेण श्वयोनौ जायते ध्रुवम् ॥ ४९ ॥
यस्तु क्रुद्धः पुमान् भार्य्यां प्रतिज्ञायाप्यगम्य ताम् ।
पुनरिच्छति तां गन्तुं विप्रमध्ये तु श्रावयेत् ॥ ५० ॥
श्रान्तः क्रुद्धस्तमोभ्रान्त्या क्षुत्पिपासाभयार्द्दितः ।
दानं पुण्यमकृत्वा च प्रायश्चित्तं दिनत्रयम् ॥ ५१ ॥
उपस्पृशेत्त्रिषवणं महानद्युपसङ्गमे ।
चीर्णान्ते चैव गां दद्याद् ब्राह्मणान् भोजयेद्दश ॥ ५२ ॥
दुराचारस्य विप्रस्य निषिद्धाचरणस्य च ।
अन्नं भुक्त्वा द्विजः कुर्य्याद्दिनमेकमभोजनम् ॥ ५३ ॥
सदाचारस्य विप्रस्य तथा वेदान्तवादिनः ।
भुक्त्वान्नं मुच्यते पापादहोरात्रान्तु वै नरः ॥ ५४ ॥
ऊर्द्ध्वोच्छिष्टमधोच्छिष्टमन्तरीक्षऋतौ तथा ।
कृच्छ्रत्रयं प्रकुर्वीत आशौचमरणे तथा ॥ ५५ ॥
कृच्छ्रद्वयं युतञ्चैव प्राणायामशतत्रयम् ।
पुण्यतीर्थे नार्द्रशिरः स्नानं द्वादशसंख्यया ॥ ५६ ॥
द्वियोजनं तीर्थयात्रा कृच्छ्रमेवं प्रकल्पितम् ।
गृहस्थः कामतः कुर्य्याद्रेतसः सेचनं भुवि ॥ ५७ ॥

सहस्रं तु जपेद्देव्याः प्राणायामैस्त्रिभिः सह ।
चातुर्वेद्योपपन्नस्तु विधिवद्ब्रह्मघातके ॥ ५८ ॥
समुद्रसेतुगमनं प्रायश्चित्तं विनिर्दिशेत् ।
सेतुबन्धपथे भिक्षां चातुर्वर्ण्यात् समाचरेत् ॥ ५९ ॥
वर्जयित्वा विकर्मस्थांश्छत्रोपानद्विवर्जितः ।
अहं दुष्कृतकर्मा वै महापातककारकः ॥ ६० ॥
गृहद्वारेषु तिष्ठामि भिक्षार्थी ब्रह्मघातकः ।
गोकुलेषु वसेच्चैव ग्रामेषु नगरेषु च ॥ ६१ ॥
तथा वनेषु तीर्थेषु नदीप्रस्रवणेषु च ।
एतेषु ख्यापयन्नेनः पुण्यं गत्वा तु सागरम् ॥ ६२ ॥
दशयोजनविस्तीर्णं शतयोजनमायतम् ।
रामचन्द्रसमादिष्टं नलसञ्चयसञ्चितम् ॥ ६३ ॥
सेतुं दृष्ट्वा समुद्रस्य ब्रह्महत्यां व्यपोहति ।
यजेत वाश्वमेधेन राजा तु पृथिवीपतिः ॥ ६४ ॥
पुनः प्रत्यागतो वेश्म वासार्थमुपसर्पति ।
सपुत्रः सह भृत्यैश्च कुर्य्याद् ब्राह्मणभोजनम् ॥ ६५ ॥
गाश्चैवैकशतं दद्याच्चातुर्वेद्येषु दक्षिणाम् ।
ब्राह्मणानां प्रसादेन ब्रह्महा तु विमुच्यते ॥ ६६ ॥
सवनस्थां स्त्रियं हत्वा ब्रह्महत्याव्रतं चरेत् ।
मद्यपश्च द्विजः कुर्य्यान्नदीं गत्वा समुद्रगाम् ॥ ६७ ॥
चान्द्रायणे ततश्चीर्णे कुर्य्याद् ब्राह्मणभोजनम् ।
अनडुत्सहितां गां च दद्याद्विप्रेषु दक्षिणाम् ॥ ६८ ॥
अपहृत्य सुवर्णं तु ब्राह्मणस्य ततः स्वयम् ।

गच्छेन्मुषलमादाय राजाभ्यासं वधाय तु ॥ ६९ ॥
ततः शुद्धिमवाप्नोति राज्ञासौ मुक्त एव च ।
कामकारकृतं यत् स्यान्नान्यथा वधमर्हति ॥ ७० ॥
आसनाच्छयनाद् यानात् सम्भाषात् सह भोजनात् ।
संक्रामन्ति हि पापानि तैलविन्दुरिवाम्भसि ॥ ७१ ॥
चान्द्रायणं यावकश्च तुलापुरुष एव च ।
गवाश्चैवानुगमनं सर्वपापप्रणाशनम् ॥ ७२ ॥
एतत् पाराशरं शास्त्रं श्लोकानां शतपञ्चकम् ।
द्विनवत्या समायुक्तं धर्मशास्त्रस्य संग्रहः ॥ ७३ ॥
यथाध्ययनकर्माणि धर्मशास्त्रमिदं तथा ।
अध्येतव्यं प्रयत्नेन नियतं स्वर्गगामिना ॥ ७४ ॥

इति पाराशरे धर्मशास्त्रे द्वादशोऽध्यायः ॥

समाप्ता चेयं पराशरसंहिता ॥

